

PRZEWODNIK PO OBSZARZE LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „ZAPIECEK”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”. Przewodnik opracowany przez Lokalną Grupę Działania „Zapiecek” jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.3 Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

GMINA BORKI

GMINA CZEMIERNIKI

GMINA KĄKOLEWNICA

**GMINA KOMARÓWKA
PODLASKA**

**GMINA RADZYŃ
PODLASKI**

**GMINA
ULAN-MAJORAT**

GMINA WOŁYŃ

**MIASTO
RADZYŃ PODLASKI**

PRZEWODNIK PO OBSZARZE LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „ZAPIECEK”

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.
Przewodnik opracowany przez Lokalną Grupę Działania „Zapiecek” jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.3 Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

SPIS TREŚCI

POWIAT RADZYŃSKI – NA STYKU DAWNYCH GRANIC	4
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „ZAPIECZEK”	5
GMINA BORKI	6
Gmina Borki – miejsca warte zobaczenia	7
1. Kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych w Borkach	7
2. Pałac Jaźwińskich	7
3. Młyn w Borkach	8
4. Pałac w Woli Osowińskiej	9
5. Dąb Dewajtis	10
6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Woli Osowińskiej	10
7. Muzeum Regionalne w Woli Osowińskiej	11
8. Rezerwat Przyrody „Czapliniec”, czaple i inne ptaki wodno-błotne nad Bystrzycą	12
Kapliczki i krzyże gminy Borki	13
Woleńskie kartoflaki	13
GMINA CZEMIERNIKI	14
Czemierniki — krótki zarys dziejów	15
Gmina Czemierniki – miejsca warte zobaczenia	15
1. Kościół pw. św. Stanisława w Czemiernikach	15
2. Kaplica cmentarna w Czemiernikach	16
3. Cmentarz żydowski	16
4. Fortalicja	16
5. Stadion Orła Czemierniki	17
6. Natura 2000 „Dolina Tyśmienicy”	17
7. Punkt widokowy w Niewęgłoszu	18
8. Dwór w Bełczącu	18
9. Miejsce pamięci związane z Wrześniem 1939 roku	19
10. Klasztor OO. Franciszkanów w Stoczku	19
Kapliczki i krzyże na terenie gminy	19
GMINA KĄKOLEWNICA	20
Gmina Kąkolewnica – miejsca warte zobaczenia	20
1. Kościół pw. św. Filipa Neri w Kąkolewnicy	20
2. Kopiec Józefa Piłsudskiego w Żakowoli Radzyńskiej	22
3. Kaplica pw. św. Antoniego w lesie turowskim	23
4. Uroczysko Baran	23
5. Kościół pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Polskowie	23
Pierogi z Kąkolewnicy — spotkania karnawałowe	24
GMINA KOMARÓWKA PODLASKA	25
Gmina Komarówka Podlaska – miejsca warte zobaczenia	26
1. Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kolembrodach	26
2. Zalew Żelizna	26
3. Figura św. Floriana w Żeliznie	27
4. Pałac w Żeliznie	27
5. Kościół pw. Opieki Najświętszej Maryi Panny w Przegalinach Dużych	28
6. Pałac Szaniawskich w Przegalinach	28
Nalewka ziemiańska z Przegalin	29
Motopiknik	29
Kapliczki w gminie Komarówka	30

GMINA RADZYŃ PODLASKI	31
Gmina Radzyń Podlaski – miejsca warte zobaczenia	32
1. Pałac w Branicy	32
2. Pałac w Białce	33
3. Chrystus bez krzyża	34
4. Pałac w Żabikowie	35
Figura Matki Boskiej Niepokalanej w Branicy	36
GMINA ULAN-MAJORAT	37
Gmina Ulan-Majorat – miejsca warte zobaczenia	38
1. Kościół św. Małgorzaty w Ulanie-Majoracie	38
2. Dworek w Sobolach	39
3. Kaplica św. Michała Archanioła w Zarzeczcu Ulańskim	41
4. Ogród w Sobolach	41
GMINA WOHYŃ	42
Gmina Wohyń – miejsca, które warto zobaczyć	44
1. Kościół parafialny pw. Św. Anny w Wohyniu	44
2. Cmentarz żydowski	45
3. Bezwola – dawna cerkiew unicka	45
4. Dawny cmentarz unicki	46
5. Kościół św. Stanisława w Ostrówkach	47
6. Pałac w Suchowoli	48
7. Głazy graniczne	48
Krzyż w gminie Wohyń	48
MIASTO RADZYŃ PODLASKI	49
Radzyń Podlaski – miejsca warte zobaczenia	51
1. Pałac Potockich	51
2. Oranżeria	52
3. Kościół Świętej Trójcy	53
4. Kaplica Aniołów Stróżów	54
5. Pałacyk Gubernia	55
6. Szatnia na stadionie Orłąt	55
7. Leśny Ogród Edukacyjny w Radzynie Podlaskim	56
Sery z Radzyna	56
BAZA NOCLEGOWA	57
BAZA GASTRONOMICZNA	58
SPORT I REKREACJA	59
SPORTY WODNE	59
PUNKT INFORMACJI TURYSTYCZNO-KULTUROWEJ	59

POWIAT RADZYŃSKI – NA STYKU DAWNYCH GRANIC

Powiat Radzyński to pogranicze. Pogranicze w zdecydowanie pozytywnym znaczeniu tego słowa, gdyż tutejsze granice nieporównywalnie bardziej łączyły, zbliżały i pozwalały na twórcze przenikanie niż dzieliły. Tak jest do dziś.

Geografowie przez teren powiatu radzyńskiego poprowadzili granicę dwóch obszarów fizyczno-geograficznych: Europy Zachodniej i Europy Wschodniej. Do Europy Zachodniej należy zachodnia część powiatu – gminy Ulan-Majorat, Borki, Czemierniki, miasto i gmina Radzyń Podlaski, a także część Kąkolewnicy leżące na Równinie Łukowskiej będącej częścią nizin środkowopolskich. Do Europy Wschodniej należą gminy Wołyń, Komarówka Podlaska i wschodnia część Kąkolewnicy — to już Polesie będące częścią nizin wschodnioeuropejskich.

W średniowieczu przebiegała tu wschodnia granica osadnictwa mazowieckiego i małopolskiego. Od północy sięgały wpływy Litwy a od wschodu Rusi. Po unii krewskiej tereny te znalazły się w centrum wielkiego państwa, a o granicy między Księstwem (Litwą) a Koroną (Polską) przypominały kamienie z wrytymi znakami krzyży i podków do dziś leżące w lasach w okolicach Wołynia.

Przez wieki łączyły się więc na tych terenach, ucierały i mieszały wpływy mazowieckie, małopolskie, wschodniosłowiańskie i litewskie. Swojego kolorytu nadawała też ludność żydowska, osiedlająca się w miasteczkach od XV wieku.

Historycznie zachodnia część powiatu to dawna ziemia łukowska, będąca częścią księstwa krakowskiego, później sandomierskiego aż wreszcie w I Rzeczypospolitej województwa sandomierskiego i najdłużej lubelskiego. Wschodnia część powiatu należała do Wielkiego Księstwa Litewskiego i była częścią województwa trockiego, a później podlaskiego. Ostateczny podział nastąpił w XVI wieku i przetrwał do rozbiorów: zachodnio-południowa część omawianego obszaru to województwo lubelskie w Koronie Królestwa Polskiego, a wschodnia to województwo brzeskolitewskie Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Po III rozbiorze tereny te weszły w skład Cesarstwa Austrii jako część Nowej Galicji. Od 1801 do 1802 roku istniał nawet cyrkuł radzyński. Od 1810 roku do 1815 istniał powiat radzyński, który był częścią Księstwa Warszawskiego. W 1815 roku utworzono Królestwo Polskie, które podzielone było początkowo na województwa. Obwód radzyński należał do województwa podlaskiego, a okolice wsi Bęcząc i Czemierniki do województwa lubelskiego. Kiedy w 1837 roku w ramach reperkusji popowstaniowych likwidowano województwa i tworzone gubernie, powiat radzyński wszedł w skład guberni lubelskiej. Po 30 latach – w 1867 roku – powstała gubernia siedlecka i w jej skład weszły w większości opisywane tereny. Ostatnia duża zmiana administracyjna w czasach zaborów miała miejsce w 1912 roku, kiedy to powiat radzyński włączono ponownie do guberni lubelskiej z wyjątkiem niewielkiej części wschodniej (okolice wsi Kolembrody i Żelizna), która weszła w skład guberni chełmskiej.

W II Rzeczypospolitej utworzono powiat radzyński, który był częścią województwa lubelskiego. Tylko niewielkie obszary w okolicach Czemiernik włączono w skład powiatu lubartowskiego.

W okresie PRL, do 1975 roku istniał powiat radzyński, a po likwidacji powiatów cały omawiany obszar wszedł w skład województwa białkopodlaskiego z wyjątkiem gminy Borki, która należała do województwa lubelskiego.

Od 1 stycznia 1999 roku mieszkańcy gmin: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wołyń oraz miasta Radzyń Podlaski są także dumnymi mieszkańcami powiatu radzyńskiego.

Na opisywanym obszarze istniała też granica prowincji kościelnych – gnieźnieńskiej i lwowskiej. Do Radzyna sięgały także wpływy prawosławia, w XVI wieku istniały cerkwie w Kozimryнку, Ruskowoli, Bezwoi, Przegalinach i Wohyniu. W XVII wieku wszystkie one przyjęły zasady Unii Brzeskiej (1596). Parafie we wschodniej części należały do eparchii włodzimiersko-brzeskiej a pozostałe eparchii chełmskiej. Unicy żyli na tych ziemiach przez dwa wieki – w latach 70. XIX wieku władze carskie skasowały unię i siłą włączyły parafie greckokatolickie do struktury kościoła prawosławnego. Po 1915 roku jego działalność zanikła, a dawne świątynie obrządku wschodniego po 1918 roku stały się świątyniami katolickimi.

Herb powiatu radzyńskiego, ustanowiony Uchwałą Rady Powiatu w Radzynie Podlaskim w 2005 roku, przedstawia „w polu czerwonym niedźwiedzia kroczącego srebrnego z koroną na szyi i krzyżem podwójnym (półtrzeciokrzyż) złotym w łapach».

Piękne drewniane kościołki, dawne cerkwie greckokatolickie, liczne dwory, a także wielkie pałace na czele z radzyńskim, przydrożne krzyże i kapliczki świadczące o głębokiej wierze tutejszej ludności otulone przestrzeniami pól, leśnymi uroczyskami i malowniczymi dolinami rzek z Tyśmienicą i Białką na czele tworzą specyficzny krajobraz powiatu radzyńskiego. Trochę Mazowsza, trochę Lubelszczyzny, spora dawka Podlasia i szczypta Polesia. Wszystko na styku dawnych granic, kultur, i wpływów. Mieszanka tak bogata, że gdzie by nie spojrzeć tam coś ciekawego i intrygującego. No i gdzie indziej w tak pięknych okolicznościach przyrody, zabytków i kultury można podczas jednej krótkiej wycieczki być i w Europie zachodniej i wschodniej?!

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „ZAPIECEK”

Pomysłodawcą, a zarazem wydawcą niniejszego przewodnika po najciekawszych miejscach na mapie dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego ośmiu gmin Powiatu Radzyńskiego jest Lokalna Grupa Działania „ZAPIECEK”. Tak się bowiem składa, że obszar powiatu pokrywa się z obszarem działania LGD.

LGD „ZAPIECEK” jest dobrowolnym, samorządnym zrzeszeniem osób fizycznych i prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego, mającym na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Stowarzyszenie powstało z inicjatywy przedstawicieli lokalnych władz samorządowych, przy wsparciu władz i pracowników Starostwa Powiatowego w Radzynie Podlaskim oraz Wicemarszałka Województwa Lubelskiego. Idea powstania spotkała się także z aprobatą lokalnych samorządów z terenu powiatu radzyńskiego, które obecnie są partnerami LGD. Spotkanie założycielskie odbyło się 21 grudnia 2007 roku w Radzynie Podlaskim, a 14 maja 2008 r. LGD „Zapiecek” została zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym.

Do najważniejszych celów działalności LGD „Zapiecek” należy zaliczyć realizację Lokalnej Strategii Rozwoju z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, podejmowanie inicjatyw i działań pobudzających aktywność społeczności lokalnych, promocję obszarów wiejskich położonych w granicach działania LGD, w szczególności walorów kulturowych, przyrodniczych, turystycznych, społecznych i gospodarczych tego obszaru.

Poza działaniami, wynikającymi ze statutu, LGD bierze aktywny udział w życiu społecznym, uczestnicząc w targach, festiwalach, dożynkach oraz innych ważnych wydarzeniach.

Gmina Borki leży w zachodniej części powiatu radzyńskiego, stolica gminy znajduje się niemal dokładnie w połowie drogi między Radzynie Podlaskim a Kockiem. Miejscowość Borki na kartach historii pojawia się w 1603 roku, jako folwark wchodzący w skład parafii Kock. Pod koniec XVIII wieku, wraz z Wolą Osowińską, były częścią włości rodziny Czerskich, a od połowy XIX wieku Jaźwińskich, którzy wybudowali w Borkach pałac i byli jego właścicielami do 1939 roku.

Największe miejscowości gminy to oprócz Bork, Wola Osowińska, Wrzosów, Tchórzew, Sitno, Osowo, Olszewnica, Krasew i Wola Chomejgwa. Przez gminę przepływają rzeki: Bystrzyca i – wpadająca do

niej – Mała Bystrzyca. Od 2012 roku gmina ma swój herb, nawiązujący do tradycji historycznej oraz krajobrazu naturalnego. Przedstawia on „w czerwonym polu czapkę srebrną (białą) z dziobem i nogami, prawą nogę wspartą o wieżę srebrną (białą) z trzema oknami, dwoma od góry i jednym od dołu oraz czarnym dachem”.

W gminie żyje ponad sześć tysięcy mieszkańców. W Woli Osowińskiej od 1960 roku działa znana na całą okolicę szkoła rolnicza. Na terenie gminy działa 8 zespołów śpiewaczych prowadzonych przez Gminny Ośrodek Kultury, a także 5 teatrów ludowo-obrzędowych. Gmina Borki promuje się hasłem „Gmina podwójnych korzyści”.

Gmina Borki – miejsca warte zobaczenia

1. Kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych w Borkach

Usytuowany w środku wsi, na niewielkim wzniesieniu, jest stosunkowo młodym obiektem sakralnym – powstał bowiem, po wielu staraniach, dopiero w latach 50. XX w. Od 2009 roku w kościele znajdują się relikwie św. Rity, a od 2011 roku relikwie Świętego Jana Pawła II.

Kościół zbudowany jest na planie prostokąta, z kwadratową wieżą wtopioną w przeszło chórowe. Frontem zwrócony na południowy wschód. Utrzymany w stylu eklektycznym z elementami neoromańskimi.

2. Pałac Jaźwińskich

Na północnym skraju Bork, między wsią a rozległym stawem przylegającym od północy i rzeką Bystrzycą od północnego wschodu, wśród parkowego starodrzewu wznosi się neoklasycystyczny pałacyk – dawna siedziba Jaźwińskich, właścicieli tutejszego majątku. Pałac powstał w końcu XIX w., w wyniku rozbudowy istniejącego dworu z 2 ćw. XIX w., wzniesionego z fundacji Ferdynanda Czerskiego.

Ferdynand Czerski, szambelan króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i sędzieja pokoju powiatu radzyńskiego, zakończył budowę dworu w Borkach (murowanego, prawdopodobnie parterowego), którą rozpoczął jego ojciec, Tadeusz Czerski. Umierając bezpotomnie, przekazał swój majątek siostrze, Katarzynie Filipinie, która kilka lat wcześniej wyszła za mąż za Ignacego Antoniego Jaźwińskiego herbu Grzymała, sędziego pokoju powiatu stanisławowskiego. Po kilku latach majątek przeszedł w ręce ich syna Walentego Jaźwińskiego i jego żony Kamili Zagajewskiej herbu Ogończyk. Dziedzicami dóbr stały się ich dzieci: Maria, Wacław, Aniela, Józefa, Gabriela, Zygmunt i Karol, ostatecznie jednak, po spłaceniu rodzeństwa, dwór przeszedł w posiadanie Zygmunta Jaźwińskiego.

Okolo roku 1897 Zygmunt Jaźwiński wraz z żoną Marią przekształcili dwór w neoklasycystyczny pałac. Otaczający go park zyskał wówczas charakter krajobrazowy, utrzymany w stylu neoklasycystycznym z elementami baroku. Był niezwykle pięknie położony – nad dużym stawem powstałym w dolinie Bystrzycy.

W czasie II wojny światowej park został zdewastowany przez Niemców, którzy w centralnej jego części zbudowali drewniane baraki służące jako szpital wojskowy.

W roku 1946 majątek został rozparcelowany – część ziemi została przekazana byłym pracownikom folwarku, a fragment parku wraz z pałacem na rzecz szkoły rolniczej. W tym czasie rozebrano drewniane, poszpitalne baraki. W latach 1951-1954 obiekt został przejęty przez

PGR, znajdowała się tu również szkoła podstawowa, sala porodowa i poczta. Pałacyk był również użytkowany jako szkoła w latach 1974-2002. W latach 1975-1977 budynek przeszedł remont (wymiana stropów na betonowe), podczas którego zniszczono część detalu elewacji, usunięto lukarny z dachu oraz wyburzono taras w elewacji ogrodowej. W roku 1982 wyremontowano elewacje. W latach 2002-2006 obiekt stał opuszczony. Obecnie jest własnością prywatną. W 2009 roku rozpoczął się remont pałacu wraz z odtworzeniem detalu, odbudową tarasu i rewitalizacją parku.

Fronton pałacu zwrócony jest na południe. Do parterowego, siedmioosiowego budynku dworskiego, postawionego na wysokich suterrenach, dobudowano od zachodu trzyosiowy, dwukondygnacyjny korpus boczny, z czterokondygnacyjną, czworoboczną wieżą postawioną na planie kwadratu, przykrytą blaszanym dachem czterospadowym. Od wschodu parterowa, trzyosiowa dobudówka z przeznaczeniem na ogród zimowy z dużymi, kwaterekowymi oknami. Wszystkie elewacje pokryte boniami, z wyjątkiem przestrzeni pod oknami pierwszej kondygnacji, gdzie znalazły się wklęsłe, poziome płyciny. Dachy niskie, kryte blachą, nad wieżą i częścią piętrową namiotowe, nad skrzydłem parterowym dach trójspadowy, nad oranżerią dwuspadowy.

Park umiejscowiony jest na planie wydłużonego trapezu, rozciągniętego wzdłuż stawu rozlanego na Bystrzycy, włączonego w kompozycję widokową.

3. Młyn w Borkach

Murowany młyn wodny został wybudowany na Bystrzycy w 1894 roku.

Młyn został po wojnie upaństwowiony i działał jako wytwórnia pasz. Obecnie nieczynny. Jest przykładem nielicznej architektury przemysłowej zlokalizowanej na terenach wiejskich. Mimo że młyn nie działa, tama na rzece jest w dobrym stanie i powoduje ponad metrowe spiętrzenie wody, będąc równocześnie mostem na rzece.

4. Pałac w Woli Osowińskiej

Położony w centrum zespołu dworsko-parkowego, usytuowanego w północnej części Woli Osowińskiej pałac został wzniesiony przez Piotra Firleja najprawdopodobniej w drugiej połowie XVI w. jako dwór, z późniejszą przebudową, która nadała mu pałacowy charakter.

W czasie II wojny światowej majątek zajmowali Niemcy, którzy doprowadzili do wielu zniszczeń.

Po wojnie obiekt został znacjonalizowany i odbudowany. Nie była to jednak odbudowa, w której stawiano na architektoniczne detale i dbano o kompozycję. Bardziej była to przebudowa uwzględnia-

jąca nowe przeznaczenie – szkołę, która działała od lat 70. do 90. XX wieku. Pałac jest usytuowany na planie prostokąta, dwuczłonowy, złożony z parterowego dworu, do którego od zachodu dostawiono prostopadle piętrowe skrzydło

CIĘKAWOSTKA

W pałacu w Woli Osowińskiej w 1904 roku urodził się Zdzisław Krasnodębski, pilot myśliwski walczący w 1939 roku w kampanii francuskiej, a przede wszystkim pierwszy dowódca słynnego dywizjonu 303. Tutejsza szkoła od 2010 roku nosi Jego imię. Przy szkole znajduje się granitowy obelisk poświęcony pilotowi. (Z terenu powiatu radzyńskiego pochodził jeszcze wybitny pilot czasów II wojny światowej Aleksander Chudek – więcej nim opisy gminy Czemierniki).

W sierpniu 1915 roku Wola Osowińska była areną walk Legionów Polskich z wojskami rosyjskimi. Wydarzenia te opisał Władysław Orkan w książce „Drogą Czwartaków od Ostrowca Świętokrzyskiego na Litwę”. W pobliżu szkoły znajduje się pomnik poświęcony legionistom.

4

pałacu w stylu eklektycznym z przewagą elementów neobarokowych, najpewniej projektu Władysława Marconiego. Murowany, otynkowany, na wysokim podpiwniczeniu. Okna w profilowanych opaskach z wydatnymi parapetami. Dach mansardowy, z lukarnami od północy i południa, kryty blachą w romby.

5

Wokół pałacu piękny park krajobrazowy z dwoma stawami, alejkami i białymi ła-weczkami.

5. Dąb Dewajtis

W Woli Osowińskiej pałac otoczony jest dużym, pięknym parkiem, którego perełką jest potężny, wiekowy dąb „Dewajtis”. Choćby tylko dla niego warto dotrzeć podczas naszej wycieczki do tej miejscowości. Wiek dębu szacowany jest na około 500 lat, a warto wiedzieć, że najstarsze drzewa dożywają drugie tyle. Jego obwód w najszerszym miejscu to ponad 500 cm.

6. Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Woli Osowińskiej

Kościół, usytuowany w południowo-wschodniej części założenia pałacowo-parkowego, wzniesiony został w latach 1854-1856 jako kaplica dworska, z fundacji właścicieli majątku – Feliksa i Ludwiki Jaźwińskich.

Kościół jest orientowany, murowany z cegły, z detalem tynkowym, dwudzielny, złożony z pierwotnej neogotyckiej kaplicy i części XX-wiecznej dostosowanej stylem. Kaplica ustawiona jest na planie prostokąta, dwuprzęsłowa, z niższym i węższym jednoprzęsłowym prezbiterium, przylegającym od północy kwadratowym aneksem zakrystii. Elewacje dzielone uskokowymi szkarpami, zamknięte gzymsem. W narożach kwadratowe filary zwieńczone wieżyczkami na planie kwadratu, z wysokimi iglicowymi daszkami. Okna ostrołukowe, dwudzielne.

6

7. Muzeum Regionalne w Woli Osowińskiej

Muzeum prezentuje historię wsi i regionu, poprzez zgromadzone eksponaty codziennego użytku, a także nagrania i zapisy dawnych pieśni oraz relacji dotyczących obrzędów, prac czy wojennych przeżyć mieszkańców. Istnieje od 1977 roku.

Muzeum założył Wacław Tuwański – nauczyciel, wieloletni kierownik szkoły w Woli Osowińskiej, a także twórca i prezes Towarzystwa Regionalnego w Woli Osowińskiej. Placówka mieści się w pierwszej siedzibie Szkoły Podstawowej (wówczas Szkoły Powszechnej), zbudowanej społecznie w latach 1934-1935. Od 1949 roku szkoła działała w dawnym pałacu Firlejów.

W roku 1987 działalność muzeum została przerwana, kiedy to do budynku, z rozpadającego się pałacu, powróciła Szkoła Podstawowa. Placówka wznowi-

ła swoją działalność w 1995 roku i od tamtej pory prowadzi ją nieprzerwanie. Prowadzi ją, społecznie, Towarzystwo Regionalne im. Wacława Tuwańskiego w Woli Osowińskiej.

Ekspozycja Muzeum Regionalnego znajduje się w sześciu salach: w sieni, w któ-

rej zaprezentowane są narzędzia używane w dawnym gospodarstwie – sierpy, żarna, cepy, grabie, widły, beczki, kosze, warsztat szewski, akcesoria pszczelarskie; w dawnej kuchni – z tradycyjnym piecem chlebowym i typowym dla tego okresu wyposażeniem; w dawnym pokoju, gdzie znajdują się: łóżka z szufladami, kołyski, szafa, kufry, krzesła, obrazy religijne, itp. oraz w kancelarii szkolnej prezentującej eksponaty związane są z pracą Wacława Tuwańskiego. Jest również sala poświęcona tkactwu, z narzędziami do obróbki lnu i wyrobami z wełny oraz pomieszczenie przeznaczone na wystawę historyczną, ukazującą lokalne dzieje na tle kraju. Zgromadzone przedmioty pochodzą od darczyńców. Muzeum jest stale doposażane.

Poza nieodpłatnym udostępnianiem stałej ekspozycji oraz dokumentowaniem historii społeczności lokalnej odbywają się tu lekcje muzealne, pokazy ginących zawodów i czynności. Muzeum służy też pomocą młodzieży szkolnej i studentom w realizacji projektów edukacyjnych, opracowuje wydawnictwa książkowe, przygotowuje wystawy okolicznościowe, widowiska obrzędowe, organizuje też Noc Muzeów oraz inne wydarzenia.

8. Rezerwat Przyrody „Czapliniec”, czaple i inne ptaki wodno-błotne nad Bystrzycą

Rezerwat „Czapliniec” w uroczysku Feliksówka powołany został zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego w styczniu 1973 roku. Celem ochrony w rezerwacie była, ze względów naukowych i dydaktycznych, kolonia czapli siwej zlokalizowana na wysokich drzewach. Te związane ze środowiskiem wodnym całkiem spore ptaki gniazdują w grupach, tworząc kolonie na wysokich drzewach w niedużej odległości od żerowisk – rzek, stawów czy jezior. Dolina przepływającej w okolicy Uroczyska Feliksówka Bystrzycy, stawy w Borkach czy niedalekiej Olszewnicy były wystarczająco bogate w ryby, aby czaple zdecydowały się założyć tu kolonię.

W dekadę po powstaniu rezerwatu czaple przeniosły się na sąsiedni fragment lasu, aby po kilku kolejnych latach wynieść się z tej okolicy. Być może żerowiska stały się mniej zasobne, być może presja człowieka była zbyt duża. Rezerwat pozostał nadal i dziś można w nim podziwiać, robiące ogromne wrażenie, potężne, ponad 180-letnie sosny. Powierzchnia rezerwatu to 15,67 ha.

Do rezerwatu najłatwiej dotrzeć od drogi łączącej Sitno z Olszewnicą. W połowie drogi między tymi miejscowościami przejeżdżamy przez las. Jadąc od Sitna, trzeba po ok. 1,3 km skręcić w prawo, w leśną drogę, która doprowadzi nas do granicy rezerwatu.

Odwiedzając te okolice, nie zobaczymy już kolonii czapli, ale jest wiele innych atrakcji dla miłośnika przyrody. Niedaleko Bork, obok rzeki, znajduje się duży, mocno zarośnięty szuwarami staw. Bystrzyca jest tu szeroka, w Borkach bowiem znajduje się spiętrzenie przy młynie wodnym. Mnóstwo tu ptaków wodnych. Zobaczyć można kaczki, łyski, łabędzie czy czasami, zalatujące z odleglejších kolonii, czaple siwe.

Obecność czapli w rezerwacie i na rozlewiskach Bystrzycy w gminie Borki była i jest na tyle silna w świadomości mieszkańców, że projektując herb gminy w 2012 roku właśnie czaplę na nim umieszczono. Piękny biały (srebrny) ptak jedną nogą dotyka na herbie wieży pałacu w Borkach.

Kapliczki i krzyże gminy Borki

Na terenie gminy, podobnie jak innych w powiecie radzyńskim, jest wiele przydrożnych kapliczek i krzyży. W Woli Osowińskiej przy ul. Parkowej znajduje się zabytkowa kapliczka słupowa z początków XX wieku, z malowanym na blasze wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej.

Przy drodze z Tchórzewa Kolonii do mostu na Tyśmienicy zobaczyć można bardzo ciekawy, drewniany krzyż malowany na fioletowy kolor, o który oparty jest (być może pochodzący z nieistniejącej kapliczki) żeliwny krzyż.

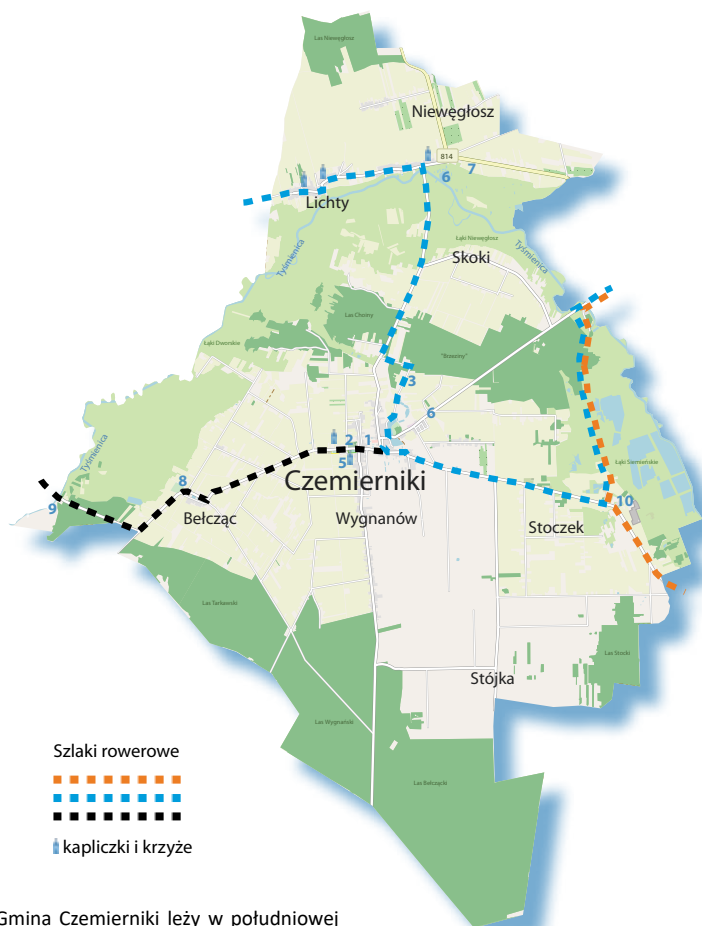
Woleńskie kartoflaki

Woleńskie kartoflaki to lokalna odmiana pyz o owalnym kształcie, nadziewanych kaszą gryczaną lub jagłą, soczewicą albo grochem, polewanych tłuszczem ze skwarkami. Nazwa produktu pochodzi od głównego surowca – kartofli (ziemniaków), przymiotnik woleńskie wyjaśnia natomiast miejsce jego pochodzenia – Woli Osowińskiej.

Od 2012 roku kartoflaki wpisane są na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w kategorii „Gotowe dania i potrawy w województwie lubelskim”. Produkt został zgłoszony przez Gminny Ośrodek Kultury w Woli Osowińskiej.

Gmina Czemierniki

Gmina Czemierniki leży w południowej części powiatu radzyńskiego i obejmuje obszar 107,7 km kwadratowych. Zamieszkuje ją ponad 4400 mieszkańców, a największe miejscowości gminy, oprócz centralnie położonych Czemiernik, to: Bełcząc, Wygnanów, Stoczek, Lichy i Niewęgłosz. Dużą część gminy zajmuje malownicza dolina Tyśmienicy, przepływającej szerokim łukiem od wschodniej granicy przez północną część gminy i zachodnią granicę. Na południu rozciągają się dosyć rozległe lasy, zwane czasami lasami czemiernickimi – zarządzane przez Leśnictwo Czemierniki Nadleśnictwa Lubartów.

Herb Gminy Czemierniki stanowi „w niebieskiej tarczy en face postać Najświętszej Marii Panny w złotej koronie, zielonej szacie i białym płaszczu. Maria ma ręce złożone na wysokości pasa i stoi na złotym półksiężycu”. Nie jest on jednak pierwszym herbem – pierwotny został nadany w 1509 roku i zawierał wazon z rośliną o trzech liściach, gdzie nad środkowym widoczny był krzyż. Herb w kształcie obowiązującym w gminie do dziś, Czemierniki otrzymały na początku XVII w.

i znaczenia. Czemierniki wielokrotnie zmieniały właścicieli i żyły spokojnym, sennym życiem małego miasteczka omijanego przez wielką historię, jedynie w 1813 roku podczas odwrotu wojsk napoleońskich zostały częściowo spalone. W 1870 car odebrał im prawa miejskie.

Dziś Czemierniki to uroczą miejscowość o charakterze małego miasteczka z pięknie odnowionym rynkiem, którego pierwsze założenie pochodzi zapewne z XVI wieku.

Czemierniki — krótki zarys dziejów

Pierwsze wzmianki o Czemiernikach pochodzą z lat 1326-1327 i dotyczą parafii. Nazwa miejscowości pochodzi od trującej rośliny — ciemiernika, byliny należącej do rodziny jaskrowatych, niegdyś obficie występującej na tym terenie.

Od połowy XV wieku była to wieś szlachecka, w której istniał drewniany kościół, młyn i karczma. W 1509 roku król Zygmunt I Stary ofiarował wieś Mikołajowi Firlejowi za zasługi w kampanii przeciw księciu Glińskiemu. Nowy właściciel szybko wystarał się o nadanie praw miejskich i od 1509 roku Czemierniki były miastem z prawem do targu w każdy wtorek i jarmarków na św. Stanisława i św. Mikołaja.

Intensywny rozwój Czemiernik zastopowany został przez potop szwedzki. Miasto zostało zniszczone, przed Szwedami uchronił się tylko zamek. Od 1677 roku Czemierniki były własnością Jana III Sobieskiego, który zezwolił na osiedlenie się tu ludności żydowskiej.

Podczas wojny północnej miasto znów zostało spalone przez Szwedów i już nigdy nie odzyskało dawnej świetności

Gmina Czemierniki — miejsca warte zobaczenia

1. Kościół pw. św. Stanisława w Czemiernikach

Parafia w Czemiernikach powstała w XIV wieku. Informacja o niej po raz pierwszy w pisanych dokumentach pojawia się w 1325 roku. Należała wtedy, i przez kolejne setki lat, do Biskupstwa Krakowskiego.

Świątynia wybudowana w XVII wieku przez syna katolika, „za grzechy” ojca protestanta, dumnie stoi w Czemiernikach do dziś i jest jedną z piękniejszych w tej części Polski.

Kościół w Czemiernikach jest zabytkiem najwyższej klasy. Usytuowany w centrum wsi, jest świątynią okazałą, już z daleka widać jego dwie białe, mierzące 38 metrów wieże. Późnorenansowy, z okresu tzw. renesansu lubelskiego. Zbudowany na planie krzyża, orientowany, murowany z cegły, otynkowany. Świątynia jest jednonawowa z parą bocznych kaplic. Prezbiterium jest węższe i zakończone półkoliście. Fasadę zdobią dwie wieże o wysokości 38 metrów. Wnętrze nakryte sklepieniem kolebkowym z lunetami. Sklepienia prezbiterium i kaplic są ozdobione dekoracją sztukatorską typu lubelskiego z 1614 roku, warsztatu Jana Wolffa.

2. Kaplica cmentarna w Czemiernikach

W centralnej części cmentarza parafialnego, założonego w 1799 roku, stoi drewniana kaplica pw. św. Ludwika. Wzniesiona została w 1830 roku w Suchowoli. W 1836 roku ówczesny proboszcz ks. Wiktor Domański przeniósł ją do Czemiernik. W związku ze złym stanem kościoła były w niej przez jakiś czas odprawiane msze. Od połowy XIX wieku była kilkakrotnie remontowana. W latach 60. XX wieku, podczas kolejnego remontu, została pozbawiona sygnaturki.

3. Cmentarz żydowski

Na północny wschód od wioski, w pobliżu gajówki Brzeziny znajduje się dawny cmentarz żydowski. Był użytkowany od 1703 roku aż do 1941, kiedy to Niemcy po deportacji Żydów dokonali jego zniszczenia. Uporządkowany został w 2000

roku i przypomina o świecie, którego już nie ma – świecie dawnych, żydowskich mieszkańców Czemiernik.

4. Fortalicja

Kiedy w 1602 roku właścicielem Czemiernik został ówczesny biskup Płocki, a późniejszy prymas Polski Henryk Firlej, postanowił uczynić to miejsce stolicą, centrum swych włości. Jako wzorowy biskup najpierw kazał wybudować nowy, okazały, murowany kościół, a zaraz po nim ufortyfikowany dwór, pałac, siedzibę swoich włości. Zbudowano go we wschodniej części miasta, za dużymi stawami, do których prowadziła grobla. Pałac w stylu renesansowym przyjął formę włoskiego „palazzo in fortezza” i miał pełnić funkcje zarówno reprezentacyjne, jak i obronne.

Trzykondygnacyjny budynek zwieńczony attyką, w której zapewne były strzelnice, zlokalizowany został w pobliżu jednego ze stawów i oddzielony od reszty założenia fosą. Całość otoczono fortyfikacjami bastionowymi, połączonymi murami z cegły. Przy bastionie południowym zbudowano bramę wjazdową, w której przez groblę między dwoma stawami dotrzeć można było do miasta. Wewnątrz czworobocznego założenia obronnego znajdowały się różnorakie budynki gospodarcze, magazyny, a także duży ogród, uznawany za jeden z piękniejszych w Rzeczypospolitej.

Jakość wybudowanej fortyfikacji sprawdzili w czasie Potopu Szwedzi, którzy zdobyli miasto, ale nie dali rady zająć zamku.

CEKAWOSTKA

Stworzony w Czemiernikach pałac był miejscem na tyle pięknym, reprezentacyjnym i zapewne wygodnym, a przede wszystkim dobrze ufortyfikowanym i bezpiecznym, że król Zygmunt III Waza wybrał go na swoją siedzibę w czasie epidemii dżumy w Warszawie. Miało to miejsce między październikiem 1624 roku a styczniem roku następnego. Cały dwór królewski przeniósł się wraz z monarchą, który stąd zarządzał Rzeczpospolitą. Można by rzec – Czemierniki były stolicą jednego z największych ówczesnie państw Europy.

5. Stadion Orła Czemierniki

5

Od 1975 roku istnieje Ludowy Klub Sportowy Orzeł Czemierniki. Piłkarze tego zespołu, grający w strojach żółto-niebieskich, jeszcze do niedawna wstydzieli się swojego stadionu. Zmieniło się to dzięki zaangażowaniu władz klubu i władz gminy, które pozyskały środki unijne i w 2021 roku oddano do użytku stadion, którego nie powstydziliby się kluby IV ligi.

6. Natura 2000 „Dolina Tyśmienicy”

Obszar Natura 2000 „Dolina Tyśmienicy” ma za zadanie chronić unikatowe walory przyrodnicze doliny tej rzeki, która jest jedną z ważniejszych ostoi ptasich w Polsce i Europie, od stawu Siemień, aż do ujścia do rzeki Wieprz pod Kockiem. Środkowy odcinek tego obszaru to tereny gminy Czemierniki. Mimo że Tyśmienica na tym odcinku jest częściowo uregulowana, wyprostowana i poprzecinana rowami melioracyjnymi, to jej dzikość i naturalność jest niepodważalna. W dolinie jest także kilka dużych stawów gospodarczych, które wtopiły się w naturalny krajobraz. Mimo ingerencji człowieka w dolinie zachowały się podmokłe, okresowo zalewane łąki, turzycowiska, zarośla wierzbowe i olszyny. Przyrodnicy stwierdzili występowanie w dolinie stanowisk chronionych gatunków roślin, jak lilie wodne, grzybień białe, rosziczka czy grzałe żółte.

Niezwykle bogaty jest tu też świat ptaków – spotkać tu można rzadkie w Polsce kuliki, rycyki, bekasy oraz wiele gatunków kaczek i rybitw. W dolinie zobaczyć także można czaple siwe, łabędzie nieme, bociany białe, a także drapieżniki: myszołowy, jastrzębie błotniaki i wiele innych.

6

6

7. Punkt widokowy w Niewęgoszu

Piękną dolinę Tyśmienicy najlepiej podziwiać z punktu widokowego w Niewęgoszu. Został on utworzony przez samorząd Powiatu Radzyńskiego we współpracy z Gminą Czemierniki i Lokalną Grupą Działania „Zapiecek” w unikalnym miejscu – dosyć wysokiej skarpie naprzeciw przełomu Tyśmienicy, która zmienia tu swój bieg z północno-zachodniego na południowo-zachodni. Dolinę rzeki można podziwiać z wieży widokowej. Jest także tablica edukacyjna z mapą i opisem okolicznej przyrody.

8. Dwór w Bełczącu

W położonej w zachodniej części gminy miejscowości Bełcząc, na spragnionego pięknych zabytków turystę czeka dwór wraz z założeniem parkowym. Dwór został wzniesiony w miejscu poprzednich siedzib w drugiej połowie XIX wieku i otoczony parkiem, który na przełomie XIX i XX wieku nabrał ducha naturalistycznego. Dwór przetrwał zawieruchy

wojenne, a w okresie PRL mieścił szkołę. W latach 2018-2020 pięknie wyremontowany przez gminę, jest dziś obiektem kultury, w którym działa między innymi filia gminnej biblioteki.

Dwór zwrócony jest frontem na południowy wschód. Murowany z cegły, otynkowany, ze sklepionymi piwnicami. Zbudowany na planie prostokąta, parterowy, z użytkowym poddaszem oraz węższym i niższym późniejszym aneksem, dołączonym od południa. Dach kryty blachą.

9. Miejsce pamięci związane z Wrześniem 1939 roku

Tuż przy zachodniej granicy gminy, przy moście na Tyśmienicy (na drodze z Bełżącą do Tchórzewa w gminie Borki), znajduje się miejsce pamięci związane z kampanią wrześniową. Tutaj, 30 września 1939 roku, saperzy Grupy Operacyjnej „Polesie” zbudowali most, po którym wojska gen. Franciszka Kleberga przeprawiły się i ruszyły na Kock, gdzie rozegrana została ostatnia bitwa Kampanii Wrześniowej.

10. Klasztor OO. Franciszkanów w Stoczku

W Stoczku od lat 90. XX wieku istnieje niewielki Klasztor OO. Franciszkanów, powstały na terenie gospodarstwa przekazanego przez rodzeństwo Marię i Jana Machoniów. Przy klasztorze znajduje się od 2010 roku głaz z tablicą pamiątkową, poświęconą urodzonemu w Stoczku znakomitemu pilotowi Aleksandrowi Chudkowi. Walczył on w 303 i 315 dywizjonach myśliwskich, zestrzelił 9 niemieckich samolotów, co dało mu prawo do nazywania się asem myśliwskim. Poległ 23 czerwca 1944 roku w Normandii.

Kapliczki i krzyże na terenie gminy

Na terenie gminy Czemierniki jest mnóstwo pięknych, często zabytkowych kapliczek i przydrożnych krzyży. W miejscowości Niewęgosz, na łąkach nad Tyśmienicą niedaleko drogi do Czemiernik, zobaczyć można drewniany krzyż postawiony około 1915 roku. Krzyż jest dosyć bogato zdobiony – na górze kielich z hostią, a na dole biały ptak, zegar i obiekt przypominający szrapnel.

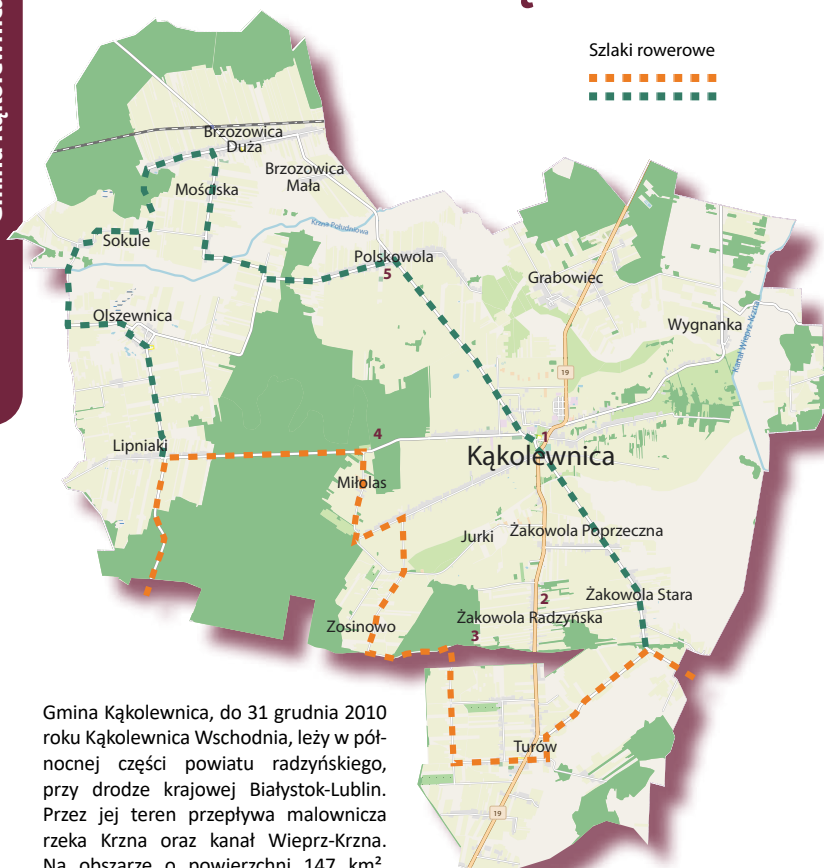
W pobliskich Lichtach warte zobaczenia są dwie wpisane do rejestru zabytków kapliczki: pierwsza, wysoka, biała, usytuowana na niewielkim placu w centrum wsi i druga, jedna z najstarszych w powiecie, wybudowana w zachodniej części.

Naprzeciw wejścia do cmentarza w Czemiernikach, tuż przy gminnym stadionie, zobaczyć można piękną, barokową kapliczkę pochodzącą z 1799 roku. Wewnątrz kapliczki rzeźba Matki Boskiej.

Wyjątkowym zabytkiem w Czemiernikach jest kapliczka usytuowana na południowej pierzei rynku, tuż przy kościele parafialnym. Pochodzi ona z 1776 roku i wybudowana została w stylu barokowym. Otoczona jest niewysokim murem. Wewnątrz kamienna polichromowana figura Matki Boskiej.

Gmina Kąkolewnica

Gmina Kąkolewnica, do 31 grudnia 2010 roku Kąkolewnica Wschodnia, leży w północnej części powiatu radzyńskiego, przy drodze krajowej Białystok-Lublin. Przez jej teren przepływa malownicza rzeka Krzna oraz kanał Wieprz-Krzna. Na obszarze o powierzchni 147 km², przeważają grunty orne i użytki zielone. Dlatego też cała gmina ma charakter typowo rolniczy i właśnie rolnictwo jest głównym źródłem utrzymania tutejszych mieszkańców. Gminę zamieszkuje blisko 8 600 osób.

Na terenie gminy znajduje się 17 wsi, największe z nich, oprócz Kąkolewnicy, to: Brzozowica Duża, Grabowiec, Olszewnica, Polskowola, Turów, Wygnanka, Zosinowo i Żakowola Radzyńska. Herb gminy Kąkolewnica przedstawia biały kwiat kąkolu na błękitnym tle. Został ustanowiony uchwałą Rady Gminy Kąkolewnica w 2011 roku.

Za rozwój kultury odpowiadają Gminna Biblioteka Publiczna i Gminny Ośrodek Kultury. Chętni do uprawiania sportu (zwłaszcza piłki nożnej) mogą spróbować swoich sił w Gromie Kąkolewnica.

Kąkolewnica jest gminą wyróżniającą się na tle innych gmin powiatu radzyńskiego dużą ilością produktów spożywczych, wpisanych na rządową listę produktów tradycyjnych. Kulturowane są tu tradycje kulinarne, przekazywane z pokolenia na pokolenie przepisy, zarówno na pyszne pierogi, wyborne nalewki, jak i na słynną oranżadę.

Gmina Kąkolewnica – miejsca warte zobaczenia

1. Kościół pw. św. Filipa Neri w Kąkolewnicy

Historia kościoła w Kąkolewnicy sięga 2 połowy XVIII wieku. Właśnie wtedy,

w 1767 roku, dzierżawca dóbr Kąkolewnica – Filip Nereusz Szaniawski, na placu cmentarnym zbudował drewniany kościół pw. św. Filipa Nereusza (Neri).

Pierwszym kapłanem drewnianego kościoła w Kąkolewnicy był wikary z parafii trzebieszowskiej – ks. Józef Benedyktowicz, który od roku 1770 na stałe zamieszkał w tej miejscowości. Dziesięć lat później w Kąkolewnicy utworzono filię duszpasterską należącą do parafii Trzebieszów. W jej skład wchodziły: Kąkolewnica, Rudnik, Olszewnica, Ruskowola (obecnie Polskowola), Żakowola oraz Lipniaki.

Z uwagi na dużą liczbę wiernych biorących udział w nabożeństwach narodziła się potrzeba wybudowania większej świątyni. Stary, drewniany kościół z trudem mieścił parafian, zwłaszcza podczas świąt Bożego Narodzenia czy Wielkanocy. Dlatego, w 1864 roku, z inicjatywy ks. proboszcza Juliana Perzanowskiego, rozpoczęto budowę nowego kościoła. Głównym fundatorem był właściciel majątku Jurki – Franciszek Wissmont

Dzięki wspólnej pracy parafian kościół wybudowano bardzo szybko, a jego konsekracja nastąpiła już 16 października 1870 roku. W uroczystości udział wzięła cała hierarchia diecezji podlaskiej oraz

duża liczba wiernych, także spoza parafii.

Z uwagi na pobudowanie kościoła na słabym gruncie, jego ściany zaczęły pękać i niespełna 40 lat po konsekracji konieczna była rozbudowa świątyni. W roku 1906, w celu wzmocnienia budynku kościoła, dobudowano dwie kaplice boczne o długości 10 łokci i szerokości 8 łokci. Nadano im nazwy od imion świętych, których podobizny znajdowały się w ołtarzach: lewa — św. Mikołaja,

prawa — św. Antoniego. W tym samym roku na kościele położono nowy dach, a drewnianą dotychczas podłogę zamieniono na posadzkę. Trzy lata później odnowiono ołtarze.

27 kwietnia 1919 roku, Kąkolewnica, do-
tychczas będąca częścią parafii Trzebie-
szów, została wyniesiona do rangi samo-
dzielnej parafii. Dokonał tego bp Henryk
Przeździecki. W roku 1921 odnowiono
kościół, a w kolejnym roku zakupiono
w Warszawie trzy dzwony, które zawi-
sły w wybudowanej 44 lata wcześniej
dzwonnicy.

20 sierpnia 1971 roku, po przejściu na
emeryturę ks. Aleksandra Kornilaka, no-
wym proboszczem został ks. Jan Sobe-
chowicz. Dokonał on kolejnej przebudowy
plebani: założył centralne ogrzewanie
i wymienił dach. W latach siedemdziesią-
tych przeprowadzono wiele remontów:
wymieniono dachówkę na blachę, otyn-
kowano kościół, wyremontowano rów-
nież wnętrze i założono centralne ogrze-
wanie. W 1980 roku rozpoczęto budowę
nowego domu parafialnego.

2. Kopiec Józefa Piłsudskiego w Ża- kowoli Radzyńskiej

W Żakowoli Radzyńskiej, przy drodze
krajowej nr 19, znajduje się kopiec upa-
miętniający Józefa Piłsudskiego i prze-
marsz Legionów w 1915 r.

Pomysł, aby usypać kopiec, pojawił się
w roku 1935, po śmierci marszałka. In-
cjatorami przedsięwzięcia byli: Rada Gro-
madzka Żakowoli Starej, mieszkańcy oraz
radny wojewódzki Jan Piekarski. Do prac,
związanych z powstaniem kopca, włączył
się również zarząd Gminy Kąkolewnica
oraz harcerze, uczniowie i Straż Pożarna.
Pomysłodawcy chcieli w ten sposób wy-
razić wdzięczność za odparcie sił carskich
w roku 1915.

Uroczyste odsłonięcie odbyło się 12 maja
1936 r., w pierwszą rocznicę śmierci Jó-

zefa Piłsudskiego. Na kopcu umieszczono
pamiątkową tablicę, na której widnieje
odznaka I Brygady Legionów Józefa Pił-
sudskiego. Ma ona kształt ażurowego
krzyża wpisanego w koło. Na poziomych
jego ramionach wyryto litery „J” (Józef)
i „P” (Piłsudski), na pionowych zaś „1”
i „Br” (Brygada). Na tarczy środkowej
krzyża umieszczono orła w koronie, sty-
lizowanego według wzorów orłów Kró-
lestwa Polskiego i wzoru z 1913 r. Poniżej
odznaki znajduje się napis:

Kopiec, w niezmienionej formie, przetrwał
do II wojny światowej. W roku 1940 czę-
ściowo został rozebrany przez Niemców,
którzy pozyskany w ten sposób materiał
wykorzystali do budowy drogi w kierunku
Polskowoli. Pozostałości kopca zniszczone
zostały w czasach komunizmu. Mieszkań-
cy Żakowoli nie zapomnieli jednak o sym-
bolice tego miejsca i po 1989 r. zostało ono
zabezpieczone słupkami i łańcuchem oraz
oznakowane tablicą.

29 listopada 2013 roku, w miejscu daw-
nego kopca, odsłonięto pomnik, zawie-
rający motywy z pierwszej tablicy – od-
znakę I Brygady Legionów Józefa Piłsud-
skiego oraz odtworzony napis.

Rok później postanowiono odbudo-
wać kopiec. Inicjatorami byli wójt gmi-
ny Kąkolewnica Zbigniew Ładny oraz

wspomniany wcześniej historyk – Piotr Szkurłatowicz. 9 listopada 2014 r. odbyła się uroczystość jego odsłonięcia. Nowy kopiec, u podstawy obmurowany polnymi kamieniami, ma 3 m wysokości. Z przodu umieszczono kamień, do którego przymocowana została zachowana oryginalna tablica z pierwszego kopca.

3. Kaplica pw. św. Antoniego w lesie turowskim

W lesie turowskim (na północ od Turowa) znajduje się leśne sanktuarium św. Antoniego. Na niewielkiej leśnej polanie zobaczyć można dwie kaplice — małą drewnianą, pochodzącą najprawdopodobniej z 1830 roku oraz większą, murowaną kaplicę pw. św. Antoniego z 1908 roku.

Wokół znajduje się niewielki cmentarzyk oraz mogiła zbiorowa powstańców. Każdego roku, w pierwszą niedzielę czerwca, w leśnym sanktuarium odbywa się uroczysta msza odpustowa. Aby tu dotrzeć trzeba z drogi Radzyń – Międzyrzec tuż za Turowem skręcić w lewo.

Murowana kaplica w stylu neogotyckim, postawiona została w roku 1908. Jej fundatorami byli Andrzej i Krystyna z Tyszkiewiczów Potoccy, właściciele dóbr międzyrzeckich, między innymi także Turowa. Wtedy też zapewne przesunięto starą, drewnianą kapliczkę pochodzącą z lat 30. XIX wieku. Ekshumowano też poległych powstańców i pochowano ich w jednej zbiorowej mogile.

4. Uroczysko Baran

W kompleksie leśnym, w którym znajduje się sanktuarium Turów (rozciągającym się od Radzynia na południu aż pod Polskowlę na północy), jest jeszcze jedno miejsce warte zobaczenia. To miejsce pamięci „Uroczysko Baran” położone na zachód od Kąkolewnicy. Od jesieni 1944 roku do stycznia 1945 rozstrzeliwano w tym miejscu polskich patriotów walczących z władzą komunistyczną. Szacuje się, że zamordowanych w lesie Baran mogło być nawet ponad tysiąc osób. Stąd często stosowana nazwa – Podlaski Katyń. W latach 90. postawiony został pomnik, na którym umieszczono nazwiska tych pomordowanych, których tożsamość udało się potwierdzić.

5. Kościół pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Polskewoli

Istniejąca od co najmniej XVI wieku wieś Ruska Wola była zamieszkała przez ludność prawosławną. Tutejsza świątynia po unii brzeskiej aż do 1875 roku była greckokatolicka. W 1875 roku siłą zamieniona na prawosławną, istniejąca jako samodzielna do 1910 roku, potem jako filia parafii międzyrzeckiej. Po I wojnie światowej nie było tu już prawosławnych i świątynia stała się kościołem katolickim. W 1919 roku oficjalnie zmieniono też nazwę wsi z Ruskowola na Polska Wola.

Pierwsza drewniana świątynia pobudowana została w XVIII wieku przez Filipa Szaniawskiego. Obecny kościół parafialny, drewniany, wybudowany został w 1921 r., staraniem ks. Józefa Makarewicza. Budynek świątyni powstał na planie krzyża łacińskiego z wieżą od frontu. Usytuowany jest przy drodze do Olszewnicy, na dużym placu, na którym stoi betonowa figura Chrystusa z 1943 roku i charakterystyczna dzwonnica parawanowa.

Pierogi z Kąkolewnicy — spotkania karnawałowe

Gmina Kąkolewnica pierogami słynie – wiedzą o tym mieszkańcy powiatu radzyńskiego, którzy corocznie mogą kosztować tych specjałów podczas karnawałowych spotkań. Warto dodać, że z gminy Kąkolewnica pochodzi aż 16 potraw mącznych i ziemniaczanych, wpisanych na listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Nazwa imprezy, organizowanej w Kąkolewnicy od prawie 20 lat, zachęca jej uczestników do degustacji pierogów, przyrządzanych na wiele różnych sposobów przez panie z miejscowych Kół Gospodyń Wiejskich. Każdego roku prezentowane dania zachwycają nie tylko smakiem, ale też sposobem podania, prezentacji i pomysłowością ich twórców.

Podczas kąkolewnickich spotkań karnawałowych na uczestników czekają także inne specjały. Gospodynie z KGW przygotowują także tradycyjne karnawałowe słodkości: ciasta, faworki, pączki. Od kilku lat, w ramach spotkań, na stołach goszczą także lokalne trunki, przygotowywane specjalnie na Gminny Konkurs Nalewek „O kryształową karafkę”.

Jednak spotkania karnawałowe „Pierogi z Kąkolewnicy” to nie tylko pyszne jedzenie, ale także integracja mieszkańców gminy i wspaniała zabawa przy dźwiękach muzyki. To właśnie tu swój muzyczny talent prezentują lokalne zespoły czy Koła Gospodyń Wiejskich. Organizatorami imprezy są Gminny Ośrodek Kultury w Kąkolewnicy, Gmina Kąkolewnica oraz Koła Gospodyń Wiejskich.

Na liście Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju wsi znajdują się pochodzące z gminy Kąkolewnica: marchwiaki z makiem, oranżada z Kąkolewnicy, parowańce brzozowickie z kapustą i grzybami, parowańce z kaszą jaglaną, parowańce z serem, parowańce żakowolskie z soczewicą, pączki żakowolskie z powidłami z antonówek, pierogi lipniackie z kapustą i grzybami, pierogi olszewnickie z kaszą gryczaną, pierogi turowskie z soczewicą, pierogi zosinowskie z jagodami, pierogi żakowolskie ze smażonymi ziemniakami, pyzy polskowolskie z mięsem, racuchy turowskie, racuchy z makiem, tertuny brzozowickie z soczewicą i zawijaki wygnanowskie.

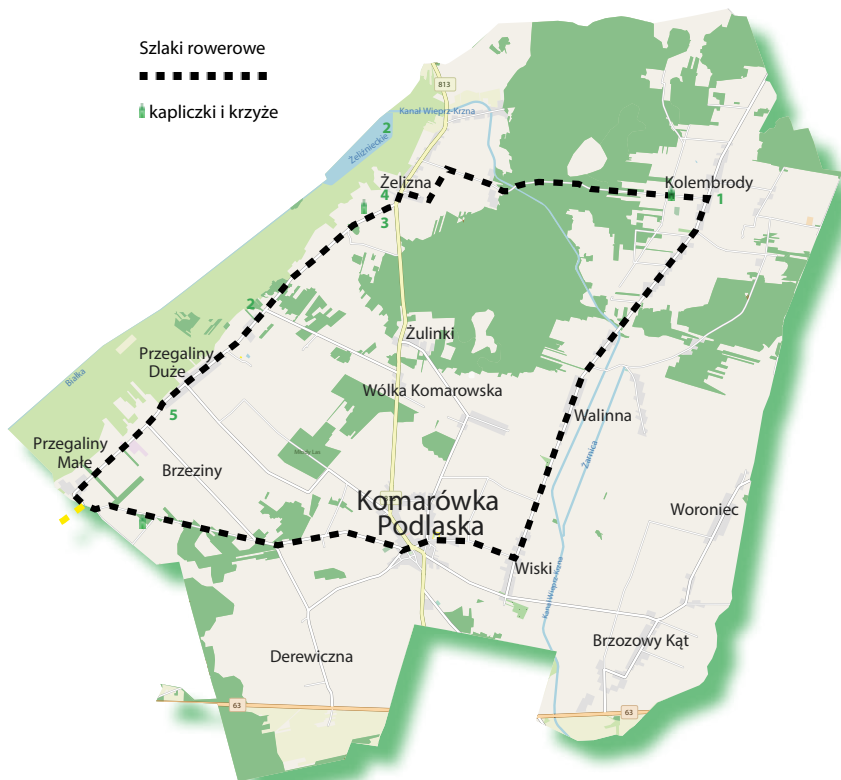

Gmina Komarówka Podlaska

Szlaki rowerowe

kapliczki i krzyże

Gmina Komarówka Podlaska leży we wschodniej części powiatu radzyńskiego i zajmuje powierzchnię 137,5 ha. Na terenie gminy mieszka prawie 5000 mieszkańców, a największe miejscowości, oprócz Komarówki Podlaskiej, to: Kolembrody, Przegaliny Małe i Duże, Żelizna, Wiski i Brzozowy Kąt.

Północną i północno-zachodnią granicą gminy przebiega mała rzeka Białka, tworząca dolinę pełną łąk, a w okolicach Żelizny jest nią sztuczny zalew utworzony w latach 70. XX wieku. Przez gminę przepływa sztuczny kanał Wieprz-Krzna, a także niewielka, w dużej części uregulowana rzeczka Żarnica. Pomiędzy Żelizną a Kolembrodami, w północno-wschodniej części gminy rozciąga się duży kompleks leśny.

Ofertę kulturalną mieszkańcom zapewniają Gminny Ośrodek Kultury i Gminna Biblioteka Publiczna. Natomiast sympatycy piłki nożnej kibicują lokalnej drużynie „KS Az-Bud” Komarówka Podlaska.

W Komarówce warto obejrzeć kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusa, zbudowany w latach 1907-1912 według projektu Jana Olearskiego z Radzyna. Oprócz kościoła w miejscowości jest kilka zabytków: plebania, wikarówka i dom służby kościelnej z 1925 roku, figura Chrystusa Króla postawiona w osi kościoła w 1938 roku oraz kilka budynków z okresu międzywojennego. Zabytkowych jest także kilka nagrobków na cmentarzu katolickim. W południowej części miejscowości przy ul. Krótkiej znajduje się pozostałość dawnego cmentarza żydowskiego, na którym zachowało się kilka nagrobków.

W herbie gminy, na czerwonym tle, znajdują się dwa elementy nawiązujące do historii tych terenów: ułożone w skośny krzyż srebrne belty oraz czarny róg ze złotymi okuciami.

Gmina Komarówka Podlaska – miejsca war- te zobaczenia

1. Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kolembrodach

Kościół w Kolembrodach pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, a właściwie sanktuarium maryjne, ma bardzo ciekawą historię. Legenda głosi, że fundator tego kościoła – król Jan III Sobieski – doświadczył w tutejszych borach niezwykłego spotkania. W roku 1679 miał polować w tutejszych borach. Jednak za bardzo oddalił się od swych towarzyszy łowów i w pogoni za jeleniem zabłądził. Przez czas jakiś nie mógł odnaleźć drogi powrotnej z rozległych lasów, jakie porastały wtedy te okolice. Jako człowiek głę-

sażył cerkiew unicką w Kolembrodach, a później ofiarował do niej swój obozowy obraz Matki Bożej. Remontowana pod koniec XIX wieku, w 1874 obrócona przez carski rząd na cerkiew prawosławną, w 1918 roku została rekuncyliowana na kościół katolicki. Stan świątyni był jednak na tyle kiepski, że w latach 30. ją rozebrano. Być może z niewielkim udziałem drewna z rozbiórki, w latach 1933-1935 wybudowano nowy, drewniany kościół, który – kilka razy remontowany i odnawiany – służy miejscowym parafianom do dziś. Wyróżnia go kolor – świątynia jest bowiem błękitna.

Jest to drewniany, bazylikowy kościół, wybudowany na planie prostokąta, z dwiema kwadratowymi wieżami od frontu. Wewnątrz, w głównym ołtarzu, znajduje się obraz Matki Boskiej Kolembrodzkiej z pierwszego kościoła, ofiarowany przez króla Jana III Sobieskiego.

Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kolembrodach jest celem pielgrzymek.

2. Zalew Żelizna

Na przełomie lat 50. i 60. XX wieku zrealizowano jeden z większych projektów melioracyjnych – 140-kilometrowy kanał Wieprz-Krzna. W jego systemie uwzględniono zagospodarowanie jezior i utworzenie sztucznych zbiorników retencyjnych. Jednym z nich jest Zalew Żelizna, który został utworzony w 1971 roku. Wysokość piętrzenia wynosi 4 metry, a powierzchnia zalewu 350 ha. Całkowita pojemność to 6,9 miliona metrów sześciennych.

Zalew wzięł swoją nazwę od wsi Żelizna, jednak nie znajduje się na terenie gminy Komarówka Podlaska, do której należy ta wioska, ale na terenie sąsiedniej gminy Drelów.

Jest znakomitym siedliskiem dla wielu gatunków ptaków wodnych. Spotkać tu można nie tylko łabędzie, żurawie czy bociany, ale także rzadkie gatunki kaczek, perkozy, gęsi czy tyski.

W Żeliznie znajduje się wieża widokowa, z której podziwiać można panoramę południowej części zalewu.

boko wierzący zaczął modlić się gorliwie do Matki Boskiej, a wtedy ujrzał w zaroślach jasną postać. Król rozpoznał w niej właśnie Maryję, która wskazała mu drogę powrotną, chroniąc go od śmierci z wyczerpania i od dzikich zwierząt. Noc po tym niezwykłym wydarzeniu król spędził w pobliskich łomazach. Przyśniła mu się wtedy Matka Boska, która poleciła budowę kościoła w miejscu objawienia. Tak też się stało – król wybudował i upo-

2

3. Figura św. Floriana w Żelźnie

W miejscowości Żelźna, w rozwidleniu dróg do Komarówki i Przegalin, stoi wysoka, murowana kapliczka. Góruje ona nad okolicą, a z jej szczytu na żelźnian spogląda św. Florian, który ma chronić ich przed pożarami.

3

Legenda głosi, że wieś niegdyś często trawiona była przez pożary, dlatego mieszkańcy postanowili powierzyć swoje życie opiece św. Floriana. Od czasu postawienia kapliczki – jak twierdzą mieszkańcy Żelźni – na terenie wsi nie było już żadnego pożaru.

Wzniesiona została zapewne po 1915 roku. Jest to wysoki, murowany i otynkowany obelisk, stojący na kwadratowym cokole. W zwieńczeniu stoi cementowa figura patrona strażaków – św. Floriana.

4. Pałac w Żelźnie

Na południowym krańcu wsi znajduje się niewielki pałac wzniesiony przez rodzinę Borkowskich w początkach XIX wieku. Wybudowany był w duchu klasycystycznym, po przebudowie z 1959 roku utracił cechy pierwotnego stylu.

4

Po zakończeniu wojny przyległe pałacowi ziemie zostały rozparcelowane, a budynek, w roku 1959, przeszedł gruntowny remont, podczas którego wyburzono portyk. Pałac przeznaczono na szkołę podstawową, która istniała tu do 2008 roku. W 2016 roku gmina wystawiła pałac na sprzedaż. Jak dotąd nie znalazł on jednak nowych właścicieli.

Pałacyk, pierwotnie klasycystyczny, obecnie bezstylowy. Wybudowany został na planie prostokąta, frontem zwrócony do wschodu. Piętrowy, murowany z cegły, otynkowany. Dach niski, czterospadowy, kryty blachą. Wnętrze dwutraktowe z sienią, przekształcone.

5. Kościół pw. Opieki Najświętszej Maryi Panny w Przegalinach Dużych

Przegaliny Duże to wieś notowana już w XV wieku jako Prohali. W 1589 roku po raz pierwszy wzmiankowana jest tu cerkiew, na której podwalinach stała obecna świątynia.

Przez dwieście lat istnienia dzieliła losy tutejszej ludności – była unicka, prawosławna i katolicka. Dziś jest to piękna, zażytkowa świątynia typu „radzyńskiego”.

Świątynia usytuowana jest przy drodze na południowo-zachodnim skraju wsi. Jest drewniana, oszalowana, na kamiennej podmurówce. W 1998 roku kościół został pieczołowicie wyremon-

towany. Na szczególną uwagę zasługują polichromie, zwłaszcza te przedstawiające świętych: Olgę, Helenę, Włodzimierza, Konstantyna oraz Zaśnięcie Najświętszej Marii Panny.

W 2000 roku wybudowano drewnianą dzwonnice wzorowaną na tej z Bezwoli, która stała w miejscu wcześniejszej, z 1920 roku.

Na placu przykościelnym stoi ciekawa drewniana kapliczka z figurą Chrystusa Frasobliwego, zadumanego nad losami Przegalin i świata. U stóp Chrystusa leży marmurowa tablica w kształcie otwartej księgi. Kapliczka ta upamiętnia Stanisława Szemiota – XVII-wiecznego właściciela dóbr przegalińskich, poetę, pisarza, pamiętnikarza.

6. Pałac Szaniawskich w Przegalinach

W otoczeniu parku krajobrazowego, w miejscowości Przegaliny Duże, znajduje się pałac Szaniawskich z końca XIX wieku, powstały poprzez rozbudowę dworowego pałacyku wzniesionego przez Józefa Wincentego Platera około 1802 roku.

Podczas II wojny światowej, w 1943 roku, sowieccy partyzanci spalili pałac i zdewastowali całe założenie parkowo-pałacowe. W 1944 roku majątek został rozparcelowany, a zachowane budynki

Gmina Komarówka Podlaska

Równie ważne są przyprawy, które nadają jej unikatowego aromatu. W efekcie powstaje „najwyższej jakości nalewka o delikatnym smaku i aromacie pigwy oraz miodu pochodzącego z samego serca południowego Podlasia”, jak opiewa napis na etykiecie, którą do nalewek przykleja Zofia Kowalczuk i trzeba przyznać, że jest to szczerza prawda!

gospodarcze przejął Gminny Ośrodek Maszynowy, który w 1975 przekazał je Spółdzielni Kótek Rolniczych. Spalony pałac odbudowano w roku 1959 z przeznaczeniem na szkołę. Odbudowa nie zakładała jednak odtworzenia dawnego bogactwa – była raczej budową szkoły z wykorzystaniem pozostałości z pałacu. Szkoła funkcjonowała w budynku do 2000 roku.

Nalewka ziemiańska z Przegalin

Mieszkańcy powiatu radzyńskiego znają się na dobrym jedzeniu i kultywują wspaniałe, bogate tradycje kulinarne. Wymyślono tu mnóstwo lokalnych potraw i przetworów, cieszących podniebienia zaskoczonych gości. Aby dobre jedzenie smakowało jeszcze lepiej, warto do niego zaserwować dobry trunek. I takie trunki też tu powstają.

Jednym z nich jest, wyrabiana już od dzieścioleci, nalewka ziemiańska z Przegalin. 16 maja 2011 roku została wpisana na prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa listę produktów regionalnych.

Nazwa trunku pochodzi od nazwy Koła Gospodyń Wiejskich „Ziemianki” z Przegalin, które istnieje od 1932 roku. Właśnie nalewka wykonana według receptury z tego okresu trafiła na zaszczytną listę Ministerstwa Rolnictwa. Wyprodukowała ją jedna z członkiń KGW „Ziemianki” Zofia Kowalczuk, która w utrwalenie tego dziedzictwa – jak sama przyznaje – włożyła całe swoje serce.

Podstawowym składnikiem nalewki ziemiańskiej są owoce pigwowca, drugim składnikiem jest naturalny miód wielokwiatowy o delikatnym smaku i zapachu.

Motopiknik

Od wielu lat, w okresie wakacyjnym, na terenie gminy Komarówka Podlaska organizowana jest duża impreza motocyklowa. W lipcu 2022 roku odbyła się już 23. edycja. Motopiknik to wydarzenie organizowane przez Klub Motocyklowy Panther MC, we współpracy z gminą Komarówka Podlaska. Podczas Motopikniku organizowane są koncerty, parada motocyklowa, konkursy z nagrodami i wiele innych atrakcji. Motopiknik przez wiele lat organizowany był na stadionie w Komarówce. Od 2021 roku impreza przeniesiona została na teren przed remizą w Przegalinach.

Kapliczki w gminie Komarówka

Jak w każdej gminie powiatu radzyńskiego także i w gminie Komarówka warto zobaczyć wiele urokliwych kapliczek czy drewnianych krzyży, stawianych w niezliczonych intencjach przez pobożnych mieszkańców. Tuż za Kolembrodami, jadąc do Żelizny, stoi drewniany krzyż z dwoma belkami poprzecznymi tzw. karawaka. W Przegalinach Małych do krótkiej modlitwy zachęca kapliczka, w której umieszczono figury Chrystusa i Matki Boskiej.

Ciekawa kapliczka stoi też tuż za Żelizną, przy drodze do Przegalin. W dolnej części kapliczki, za szklanym okienkiem, znajduje się figurka Matki Boskiej, a w górnej świętego.

Gmina Radzyń Podlaski

Gmina Radzyń Podlaski znajduje się w północnej części województwa lubelskiego, około 70 km na północ od Lublina, w promieniu ok. 15 km wokół miasta Radzyń Podlaski.

W obecnych granicach istnieje od 1 stycznia 1973 roku, kiedy to została utworzona na mocy Uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie z połączenia trzech byłych Gromadzkich Rad Narodowych: w Branicy Radzyńskiej, w Białej i w Białce. Od 1975 r. gmina należała do województwa białkopodlaskiego. Po reformie administracyjnej z 1 stycznia 1999 roku znalazła się w województwie lubelskim. Od 2015 r. gmina ma swój herb,

przedstawiający „w polu czerwonym głowę niedźwiedzia, białą, z jęzorem złotym, nad kłodą z dwoma sękami, złotą”.

Gmina Radzyń Podlaski jest drugą co do wielkości gminą powiatu radzyńskiego. Na powierzchni 155,17 ha znajduje się 20 wsi: Bedno, Bedno Radzyńskie, Biała, Białka, Branica Radzyńska, Branica Radzyńska-Kolonia, Brzostówiec, Główne, Jaski, Marynin, Paszki Duże, Paszki Małe, Pludy, Radowiec, Siedlanów, Stasinów, Ustrzesz, Zabiele, Zbuleń Duży i Żabików. Sąsiaduje z sześcioma gminami: Czemierniki, Wohyń, Drelów, Kąkollewnica, Ulan-Majorat i Borki.

Cały obszar gminy cechuje wielkie bogactwo lasów, które zajmują prawie 30% wszystkich gruntów. W drzewostanie obfitują stare, dochodzące do 100, a nawet 200 lat drzewa, z licznymi okazami mającymi status pomników przyrody objętych ochroną. Jest to gmina trzech rzek – przez jej środek, przecinając granice: wschodnią i zachodnią, przepływa Białka, wzdłuż zachodniej granicy, na niewielkim odcinku, płynie Bystrzyca, a w sąsiedztwie wschodniego odcinka rzeka Piwonia. Jednak nie tylko imponująca przyroda jest bogactwem gminy, ale także jej dziedzictwo kulturowe na czele z jej materialnymi świadectwami, jakimi są obiekty zabytkowe, a tych w Gminnej Ewidencji Zabytków jest ponad 80. Należą do nich zarówno ludowe chałupy, skromne kapliczki, jak i imponujące dwory i założenia parkowo-pałacowe.

Atrakcje kulturalne i sportowe zapewnia Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, a także Gminna Biblioteka Publiczna w Radzynie Podlaskim z siedzibą w Białej, która posiada również filie w Białce, Branicy Radzyńskiej i Paszkach Dużych.

Gmina Radzyń Podlaski – miejsca warte zobaczenia

1. Pałac w Branicy

Nad rzeką Białką, niecałe dziesięć kilometrów na południowy wschód od Radzyna leży Branica Radzyńska. Miejsowość ta pojawia się na kartach historii w XVI wieku jako Branicza. Wielokrotnie zmieniała właścicieli. Zaraz po powstaniu listopadowym, aby uniknąć konfiskaty, ówczesny właściciel Adam Jerzy Czartoryski przekazał ją Konstantemu Zamoyskiemu, a ten sprzedał Józefowi Szlubowskiemu, który znakomicie gospodarował w swoich dobrach. Dochody czerpał z owczarni oraz z produkcji i sprzedaży alkoholu. Zbudował także jedną z pięciu pierwszych na ziemiach polskich cukrowni. W 1841 roku wydzielił Branicę jako oddzielny majątek. Kolejny z rodu Stanisław Szlubowski w 1875 roku osiadł tu na stałe, rozbudował i zmodernizował folwark (hodował by-

dło i konie), zbudował nową gorzelnię, a w 1884 roku pałac.

Pod koniec lat 30. ówcześni właściciele rozparcelowali i sprzedali ziemię, a w 1938 roku także i pałac, który gmina zaadoptowała na szkołę. W czasie wojny obiekt przejęli Niemcy na siedzibę żandarmerii. Po wojnie, aż do 2018 roku, istniała tu szkoła. Wszystkie pozostałe budynki folwarku zostały rozebrane, założenie parkowe przekształcone na boiska i drogi. W ocalałym fragmencie dawnego parku znajduje się pozostałość stawów.

Eklektyczny pałac został wzniesiony na osi północ-południe, na planie litery H, o silnie rozczłonkowanej bryle. Budowla, murowana, otynkowana i podpiwniczona, złożona jest z korpusu piętrowego i dwóch części parterowych, połączonych ze sobą pod kątem prostym. Północna część, dziewięcioosiowa, zbudowana na osi wschód-zachód, otrzymała mieszkalne poddasze.

Część środkowa, siedmioosiowa, połączyła skrzydło wschodnie z zachodnim korpusem piętrowym, najbardziej rozbudowanym i efektownym fragmentem pałacu.

Znalazły się w nim dwa wejścia. Przed głównym widzimy portyk z czterema filarami dźwigającymi taras otoczony żeliwną balustradą zamocowaną na czterech prostopadłościennych, murowanych słupkach. Nad tym korpusem wyrosła czterokondygnacyjna wieża pałacowa, przypominająca kształtem i wystrojem wieżę kościelną. Nie wiemy, jak wyglądało wnętrze pałacu, ale musiały w nim być prawdziwe komnaty, zachowały się bowiem, mimo przebudowy dla potrzeb szkoły, marmurowe kominki, dekoracyjne sztukaterie na ścianach, sufitu kasetonowe

2

lub ozdobione stiukowymi plafonami, kunsztownie wykończone futryny drzwiowe i okienne oraz poręcze schodów prowadzących na piętro. Otaczający pałac ogród barokowy został przekomponowany w park o charakterze krajobrazowym.

2. Pałac w Białce

Stojący do dziś pałac w Białce wzniesiony został w latach 40. XIX w. przez rodzinę Szlubowskich. Jednak historia tego miejsca jest znacznie dłuższa. Już w wieku XVI istniał tu folwark, funkcjonujący również w XVII-XVIII w. W miejscu obecnego pałacu stał niegdyś murewany dwór, który był siedzibą zarządcy folwarku, a otaczający budynek park istniał tu przynajmniej od końca XVII w.

Początkowo tutejszy folwark wchodził w skład dóbr radzyńskich, jednak po roku 1843 stał się autonomicznym majątkiem. Jego właścicielem był wtedy Antoni Szlubowski. Wybudował on pałac otoczony ogrodem, przekomponowanym później w park krajobrazowy. Urządzając przy pałacowy ogród Szlubowski wykorzystał wcześniejsze elementy barokowego założenia, m.in. aleje drzew i krzewów. Tutejszy pałac przechodził kolejno w ręce spadkobierców Antoniego Szlubowskiego, najpierw jego syna – Stanisława, a następnie syna Stanisława – Henryka. Ten ostatni w roku 1880 rozbudował istniejący pałac, dostawiając do niego taras oraz aneks,

mieszczący m.in. kuchnię. Henryk zmarł w 1927 r., nie zostawiając po sobie potomstwa. Wtedy Białkę odziedziczyła jego siostrzenica Bronisława Doria Dernałowiczowa, córka Konstancji ze Szlubowskich Woronieckiej. W czasie II wojny światowej majątek Białka przejęty został przez niemieckich lotników, którzy w pałacu urządzili sobie kwaterę, natomiast grunty folwarczne wykorzystywali jako lotnisko polowe. Latem 1944 r., podczas ofensywy radzieckiej, lotnisko i sąsiadujące z nim założenie zostało zbombardowane. W wyniku tych działań nieznacznie uszkodzony został pałac i część zabudowań folwarcznych. Po wkroczeniu wojsk radzieckich, na terenie założenia ulokowano stację naprawy sprzętu zmotoryzowanego, której obsługa mieszkała w pałacu. Stacja funkcjonowała tu w latach 1944-1946. W tym czasie pałac, park i ogrody użytkowe zostały zdewastowane.

Kiedy Rosjanie opuścili majątek, pałac wraz z najbliższym otoczeniem przekazano siostrze szarytkom, które prowadziły w nim sierociniec. Po wojnie majątek Białka został rozparcelowany. Część gospodarcza i grunty orne zostały oddane do użytku Stacji Hodowli Zarodowej, a istniejący już w pałacu sierociniec został przekształcony w Państwowy Dom Dziecka. Od 1946 roku otaczające pałac grunty były stopniowo zajmowane przez różne instytucje i prywatnych użytkowników, którzy stopniowo

degradowali park, stawiając tu nowe budynki, coraz bardziej zbliżające się do pałacu. Na terenie dawnego folwarku powstały m.in. magazyny Gminnej Spółdzielni czy ośrodek zdrowia. Dom Dziecka istniał w pałacu do 2005 roku. Rok później przeszedł w ręce prywatne. Nowi właściciele w 2008 roku rozpoczęli generalny remont pałacu i rewitalizację założenia. W ramach prac remontowych odtworzono dawny układ pomieszczeń, zrekonstruowano wystrój wnętrz i poddano konserwacji zachowane elementy, m.in. dwa kamienne kominki czy drewnianą klatkę schodową. W ramach prac remontowych został też zrewitalizowany park. Obecnie w pałacu funkcjonuje Montessori Farm School – Folwark Białka.

Otoczony pięknym ogrodem, murowany pałac wybudowany został na planie prostokąta, z nieco płytszym, również prostokątnym aneksem od strony zachodniej. Od wschodu znajdują się taras i balkon. Pałac stanowi budynek dwukondygnacyjny, wzniesiony w stylu klasycystycznym. Elewacje budynku zwieńczone są obiegającym belkowaniem, artykułowane pilastrami jońskimi w wielkim porządku, przepasanymi obiegającym, wydatnym gzymsem kordonowym. Centralnie ułożone wejście do pałacu stanowią szerokie drzwi ujęte przez otaczające je wąskie okna w układzie palladiańskim. Przed nim dostawiony jest portyk z dwiema parami kolumn jońskich w wielkim porządku, dźwigający niski trójkątny fronton.

3. Chrystus bez krzyża

Na rozstaju drogi do Paszk Dużych i Zaplucia, w otoczeniu kwiatów, stoi wyjątkowa figura. Wysoka na 4,5 metra góruje nad krajobrazem i zadziwia nietypowym przedstawieniem Chrystusa. Równie ciekawe są okoliczności jej powstania i symbolika.

Rzeźbiona figura przedstawia Chrystusa ukrzyżowanego, ale bez krzyża. Imitując go rozłożone ramiona i ułożenie całej postaci – typowe dla ukrzyżowania. Wykonana jest z dębowego drewna, ma 2 m szerokości (rozpiętości ramion) i 4,5 m wysokości. Ustawiona jest na beto-

nowym cokole otoczonym metalowym ogrodzeniem i kwiatami pielęgnowanymi przez mieszkańców od pokoleń.

Figura stoi na miejscu zniszczonego krzyża, wzniesionego w latach 30. XX w. przez Jana Buchaja. Ponad 50 lat później, w 1983 r., jego wnuk – artysta Krzysztof Toczyński pochodzący z Zabiela – wyrzeźbił i posadził tu Chrystusa ukrzyżowanego, ale bez krzyża, co zgodnie z zamysłem artysty symbolizuje zmartwychwstanie.

Rzeźba powstała z inicjatywy Krzysztofa Tokarskiego, z pomocą mieszkańców, p. Niebrzegowskich, którzy wyszukali w lesie odpowiednią kłodę dębu i przewieźli do warsztatu stolarskiego ojca artysty. Wkrótce z dębowego pnia, przy pomocy siekiery i dłuta, wytoniła się postać Chrystusa. Jego twarz to autoportret twórcy. Był koniec wakacji 1983 roku, w Polsce trwał jeszcze stan wojenny i wszelkie inicjatywy religijne nie były – delikatnie mówiąc – mile widziane. Dlatego figura została posadowiona nocą, w tajemnicy. Pytani o Chrystusa przez milicję mieszkańcy nie zdradzili autora i jego pomocników. Po zniesieniu stanu wojennego krzyż poświęcono. 30 lat później został odrestaurowany.

Krzysztof Toczyński – artysta rzeźbiarz ur. 17 września 1956 roku w Żabielu. Jest twórcą licznych dzieł, głównie sakralnych, tworzonych w różnych technikach. Jego autorstwa są m.in.: ołtarz w Bełżycach, wnętrze kościoła św. Stanisława w Lublinie, mozaika na elewacji kościoła w Żabiej Woli, mozaika „Trójca Święta” w kościele w Wólce, całościenna iluzja ukazująca dawne seminarium w Częstochowie, nastawa ołtarzowa w kościele św. Maksymiliana w Częstochowie, prezbiterium kościoła w Dąbrowie Górniczej, łódź św. Piotra jako nastawa ołtarzowa w Sygontce, elementy rzeźbiarskie i dekoracyjne kościołów w Radomsku, Częstochowie i Strzyżewicach czy też wnętrza kościoła Bł. Męczenników Podlaskich w Radzynie Podlaskim.

Pierwszym właścicielem tego terenu był dworzanin królewski – Bartłomiej Kazanowski, który wybudował tu pierwszy dwór obronny. Z uwagi na jego powiązania i kontakty z dworem królewskim, Kazanowski urządził swoją siedzibę wedle ówczesnej mody i zgodnie z najnowszymi prądami estetycznymi. Dlatego też od samego początku dwór otoczony był renesansowymi ogrodami użytkowymi i ozdobnymi. Po jego śmierci majątek odziedziczył jego syn Jan, który kontynuował prace nad upiększaniem założenia. Oprócz rozwijającego się ogrodu otaczającego dwór Jan Kazanowski, który był znanym działaczem ariańskim, wznosił na przyległym terenie zbór ariański. W końcu XVI wieku, dobra żabikowskie przejął kolejny dziedzic – syn Jana. Wtedy też wokół dworu ukształtował się już ogród ozdobny, zajmujący teren późniejszej północno-wschodniej części parku. W kolejnych latach systematycznie rozbudowywano park i zmieniano jego wystrój, zgodnie z panującymi obecnie modami. W XVIII w. powstały także nowe zabudowania gospodarcze i mieszkalne, jednak nie naruszały one ukształtowanego wcześniej podziału funkcjonalnego terenu. Właśnie w XIX w., właścicielami Żabikowa, a tym samym dworu wraz z przylegającymi do niego terenami zielonymi, byli Ośniatowscy. Przebudowali oni w tym czasie istniejący parterowy dwór z kamienia i cegły z dwoma alkierzami, nadając mu

4. Pałac w Żabikowie

W centralnej części powiatu radzyńskiego, przy drodze z Bedlna do Radzyna Podlaskiego, na otwartym, płaskim terenie znajduje się park pałacowo-barokowy. Powstał już w XVII wieku, na miejscu dawnej, XVI-wiecznej renesansowej rezydencji dworskiej. Obecny park, ściśle otoczony jest zabudowaniami wiejskimi, natomiast w jego centralnej części stoi XIX-wieczny pałac – siedziba szkoły podstawowej w Żabikowie.

wygląd i cechy pałacu. Nad parterowym korpusem dworu dobudowano piętro, w wyniku czego nabrał wyglądu pałacu. Dokonano również zmian w otoczeniu – urządzony został m.in. kolisty podjazd.

Wiek XX przyniósł spore zmiany. Regularny układ ogrodu ozdobnego nie odpowiadał panującej modzie, dlatego ówczesni właściciele starali się przekształcić ogród w park krajobrazowy. Wskutek tych zmian usunięto przede wszystkim części regularnych nasadzeń parkowych. W zamian za to wprowadzone zostały trawniki do wnętrza ogrodowych. Posadzono w tych wnętrzach również nieregularne grupy drzew i krzewów. Przekształcanie parku kontynuowane było też w okresie międzywojennym. Posadzono wtedy wiele drzew, głównie świerków i brzoź, a czasem także lip czy grabów. Niestety majątek Żabików był w tym czasie mocno zadłużony w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim. Dlatego ówczesny właściciel Stanisław Ośniałowski postanowił rozparcelować majątek, a uzyskane w ten sposób pieniądze przeznaczyć na spłatę zobowiązań. Nastąpiło to w 1927 roku. Starania te nie pozwoliły jednak na całkowite spłacenie zaciągniętych przed I wojną światową pożyczek. Z tego powodu, z inicjatywy Towarzystwa Kredytowego, Żabików został w 1939 r. wystawiony na licytację, która jednak z powodu wybuchu wojny nie doszła do skutku.

W czasie II wojny światowej w pałacu kwaterowały wojska niemieckie. Natomiast po wkroczeniu na te tereny oddziałów radzieckich, w roku 1944, pałac został rozgrabiony. Później majątek został rozparcelowany, a pałac wraz z parkiem przeszedł na użytek szkoły podstawowej.

Okolo 1962 r. pałac został wyremontowany, aby dostosować go lepiej do potrzeb szkoły – poszerzono okna na parterze w elewacji głównej oraz przekomponowano dojazd do pałacu. Przed budynkiem urządzono boisko i plac z przyrządami gimnastycznymi. W tym samym czasie w budynku dawnej rządówki umieszczono przedszkole, a przed nim stanęły przyrządy do zabaw dla dzieci. Pałac w Żabikowie i otaczający go park do dziś są siedzibą szkoły.

CIKAWOSTKA

Pierwszy parterowy dwór obronny wzniesli tu na przełomie XVI i XVII w. Kazanowscy. Był to prawdopodobnie najstarszy tego typu obiekt na Podlasiu.

Figura Matki Boskiej Niepokalanej w Branicy

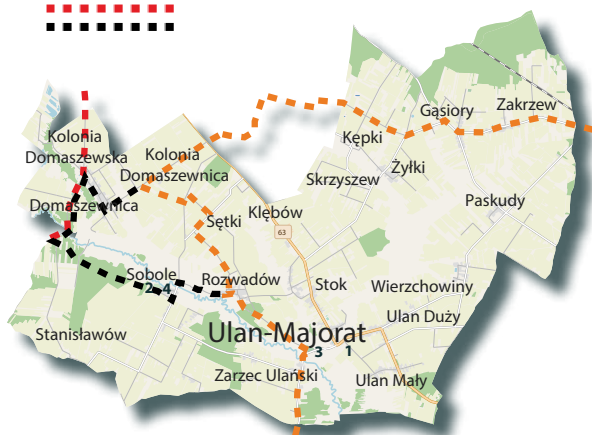
Do II wojny światowej na terenie parku w Branicy stała figura Matki Boskiej Niepokalanej, pochodząca z 1908 roku. W 1939 roku została usunięta przez stacjonującą w pałacu niemiecką żandarmerię. Figurę uratowała miejscowa ludność, przenosząc ją na skrzyżowanie dróg do Radzyna i Niewęgłosza, gdzie stoi do dziś.

Betonowa figura usadowiona jest na wysokim cokole z napisem MATKO NIEPOKALANA / MÓDL SIĘ ZA NAMI i datą 1908. Postać Matki Boskiej osłania falowany daszek osadzony na metalowych prętach.

Gmina Ulan-Majorat

Szlaki rowerowe

Gmina Ulan-Majorat położona jest w północno-zachodniej części powiatu radzyńskiego. Zajmuje obszar o powierzchni ponad 107 km². Tworzą ją miejscowości: Domaszewnica, Gałsory, Kępki, Kłębów, Kolonia Domaszewnica, Kolonia Domaszewska, Paskudy, Rozwadows, Sętki, Skrzyszew, Sobole, Stanisławów, Stok, Ulan Duży, Ulan-Majorat, Ulan Mały, Wierzchowiny, Zakrzew, Zarzec Ulański oraz Żyłki. Mieszka na terenie gminy ponad 6000 osób.

Niemal cały obszar gminy to tereny rolne – pola oraz łąki w dolinie Bystrzycy i mniejszych cieków. Niewiele tu lasów czy zakrzaczeń. Przepływająca z zachodu na południowy wschód Bystrzyca meandruje, tworząc wśród łąk liczne zakola.

Od kwietnia 2010 gmina posiada swój herb, przedstawiający rycerza w zbroi z mieczem i kuszą jadącego na koniu.

1

Gmina Ulan-Majorat – miejsca warte zobaczenia

1. Kościół św. Małgorzaty w Ulanie-Majoracie

W samym środku wsi Ulan-Majorat, u zbiegu dróg na Stok i Zarzec Ulański, stoi kościół pw. św. Małgorzaty. Z zachowanych do dziś dokumentów wiadomo, że początki parafii datujemy na I poł. XV w.

Pierwotny, drewniany kościół wzmiankowany był po raz pierwszy już w 1418 roku, jako kościół filialny parafii Łuków. W 1440 lub, według niektórych źródeł, w 1443 roku erygowano parafię. Kolejne wzmianki o kościele pochodzą z lat 1458, 1470-1480, gdzie notowany jest jako świątynia drewniana i z 1680, kiedy to jego stan określany jest jako zrujnowany. Nowy, także drewniany kościół stanął w roku 1647. Jednak i ten budynek nie przetrwał, w roku 1678 został bowiem spalony i dwa lata później opisany jako „błahy”, albo raczej „szopa”.

Budowa obecnego kościoła św. Małgorzaty, według projektu (najprawdopodobniej) Joshepa Horscha, rozpoczęła się w 1771 roku i trwała wiele lat z uwagi na permanentny brak środków. Dopiero

w latach 70.-80. XIX wieku udało się dokończyć budowę kościoła – m.in. nawy zyskały stropy, dach blaszane pokrycie, ukończono fasadę i otynkowano całą budowlę. W 1904 roku wniesiono dzwonnice, a pięć lat później ufundowano dwa dzwony. W roku 1922 wyremontowano dach.

1

W czasie I wojny światowej kościół ucierpiał od kul, które mocno uszkodziły tynk, wybiły osiemdziesiąt szyb i pokiereszowały dach. Straty zostały oszacowane na 1835 rubli.

Budynek kościoła ucierpiał także podczas II wojny światowej. W 1939 r. został trafiony pociskami armatnimi, które poważnie naruszyły jego fasadę. Uszkodzenia były na tyle poważne, że gdyby nie szybka interwencja parafian, ściana mogłaby runąć. Okoliczni mieszkańcy własnymi siłami zafatali powstałe w murze wyrwy – cegły do naprawy dostarczył Franciszek Kożuchowski, właściciel polowej cegielni. W latach 70. XX w. świątynia ulańska została po raz kolejny odnowiona oraz zelektryfikowana. Kolejne remonty w kościele św. Małgorzaty przeprowadzono w latach 2002 i 2016.

Późnobarokowy kościół położony jest w centrum wsi, u zbiegu dróg na Stok i Zarzec Ulański, frontem zwrócony na południe. Wzniesiony na planie krzyża, który tworzy prostokątny korpus, z wtopionym wewnątrz przesłom chórowym z kruchtą i trójpłaszczyzną nawą. Mury, otynkowane. Dachy kryte blachą. Fasada dwukondygnacyjna. W półkolistej wnęcie napis A.D 1771. We wnętrzu m.in. obrazy sygnowane przez Józefa Buchbindera – św. Małgorzata wg Rafała i św. Trójca wg Rubensa.

2. Dworek w Sobolach

We wsi Sobole, pod koniec XIX w. powstał zespół dworsko-parkowy. W latach 1844-1857 był własnością Józefa Drozdowskiego.

Z uwagi na to, że Drozdowski był kawalerem i nie doczekał się własnego potomstwa, po jego śmierci właścicielem posiadłości został jego bratanek Alojzy. Po śmierci stryja Alojzy przejął więc należne mu grunty, budynki i ruchomości. Majątek ziemski oszacowano na sumę prawie 25 tys. rs., oprócz tego odziedziczył też przedmioty ze złota i srebra oraz kosztowności o wartości ok. 122 rs. i niemal 16 tys. rs. w gotówce oraz listach zastawnych. Do czasów obecnych przetrwał, odbudowany po 1915 r., drewniany, otynkowany w części parterowej dwór.

Za czasów Józefa Drozdowskiego dwór w Sobolach urządzony był dość skromnie – w jego wyposażeniu znajdowały się jedynie proste, niezbędne i praktyczne meble, a były to: trzy łóżka, trzy fotele, dwadzieścia trzy krzesła, dwie kanapki na sprężynach, dwa stoły proste z szufladami, jeden stół okrągły, dziesięć małych stolików, trzy szafy i dwie mniejsze szafki, toaletka mahoniowa na papiery, biurko obite zielonym sukrem, kantorek z przegródkami, trzy komody, dwa

zwierciadła w złożonych ramach, drewniany, połączany zegar stołowy. Takie wyposażenie wystarczało na zapewnienie wszystkich dworskich pomieszczeń. Jednak proste urządzenie dworu nie było przejawem ubóstwa właściciela, a raczej jego charakteru. Jako stary kawaler nie troszczył się o wystrój wnętrza, a pieniądze wydawał głównie na zakup koni, bryczek i życie towarzyskie. Ilość krzesel, różnego rodzaju talerzy, sztuców czy kielichów świadczy o tym, że dwór często był pełen gości. Ważnym pomieszczeniem we dworach była w tym czasie biblioteka. Księgozbiór zgromadzony w sobolskim dworze liczył 235 woluminów, co, biorąc pod uwagę fakt, że służył tylko jednej osobie, czyni go dość okazałym zbiorem.

Kolejnymi właścicielami była rodzina Gerlachów. W roku 1872, lekarz z Łukowa – Sylwin Gerlach — kupił dwór od Alojzego Drozdowskiego. Można jednak powiedzieć, że majątek pozostał w rodzinie, był on bowiem spowinowacony z Drozdowskimi – ożenił się z siostrzenicą Alojzego – Marią, córką Mariana Przyłęckiego, dziedzica dóbr Grodziska (Siedleckie) i Marianny z Drozdowskich. Po śmierci Sylwina Gerlacha w 1903 roku zespół dworsko-pałacowy odziedziczyli jego dzieci: Michał, Antoni,

Anna Popiel, Maria Hubert oraz Tekla Dąbrowska. Niedługo potem Michał wraz z żoną Jadwigą, z domu Więckowską, spłacił rodzeństwo i został jedynym dziedzicem folwarku. Po jego śmierci właścicielką dóbr została wdowa po nim – Jadwiga, która ponownie wyszła za mąż za niejakiego Żywickiego.

Niestety, w 1915 r., podczas pierwszej wojny światowej drewniany dwór został spalony. Front austriacko-rosyjski dotarł do Soból 11 sierpnia 1915 roku. Wchodząca w skład 106 Dywizji Piechoty 110 Brygada oraz idące za nią formacje Legionów Polskich wypierały Rosjan. Wycofując się, armia carska z całą bezwzględnością stosowała taktykę spalonej ziemi – wieś Sobole, a więc także cały zespół dworsko-pałacowy, zostały przez nich doszczętnie spalone. Dwór został w późniejszym czasie odbudowany.

Po II wojnie światowej, dobra Sobole zostały objęte reformą rolną. W 1946 roku przejął je skarb państwa. Ziemia została wtedy rozdzielona między gospodarzy i pracowników folwarcznych, a dwór zaadaptowano na szkołę podstawową. Szkoła istniała tu do 2002 roku. Rok później dworek w Sobolach powrócił do spadkobierców dawnych właścicieli — Marii Dobromirskiej (córkę Michała

Gerlacha) i jej syna Janusza. Odkupili go od gminy Ulan-Majorat i zaczęli sukcesywnie remontować.

Obecnie dwór jest własnością małżeństwa projektantów – Małgorzaty i Tomasza Rygalików, którzy odkupili dwór od Janusza Dobromirskiego. Nowi właściciele kontynuują prace remontowe, zmienili także przeznaczenie budynku. Pełni on teraz funkcję siedziby fundacji Sobole, która realizuje swoje cele poprzez prowadzenie innowacyjnego centrum kultury, gdzie podstawowymi założeniami są: rozwój kreatywności, łączenie różnych kultur i środowisk, wspieranie lokalnej społeczności, edukacja i integracja twórców z przeróżnych dziedzin.

Dworek zbudowany został na planie prostokąta, z naczółkowym dachem krytym blachą. Wejście do dworu, poprzedzone przeszklonym gankiem i werandą, znajduje się od strony południowej. Nad parterowym budynkiem funkcjonuje też użytkowe poddasze. Dwór z zewnątrz wykończony jest gładką elewacją z boniowaniem na narożach. Uroku dodają mu również drewniane okiennice.

3. Kaplica św. Michała Archaniola w Zarzecu Ulańskim

Kaplica cmentarna pw. św. Michała Archaniola wzniesiona została w 1849 roku, staraniem ówczesnego proboszcza parafii pw. św. Małgorzaty w Ulanie – ks. Piotra Krasieńskiego. Wybudowana została na cmentarzu, założonym około 1835 przy drodze prowadzącej z Ułana do Zarzeca.

Drewniana kaplica, na cementowej podmurówce, wybudowana została na planie prostokąta o trójkątnie zamkniętym prezbiterium. Początkowo kryty gontem dach, na początku XX w., staraniem proboszcza ks. Piotra Krasieńskiego, pokryty został blachą. Nad dachem góruje oktagonalna wieżyczka z sygnaturką w formie latarni. Powyżej wejścia do kaplicy, w trójkątnym szczycie wisi figura Chrystusa na krzyżu.

4. Ogród w Sobolach

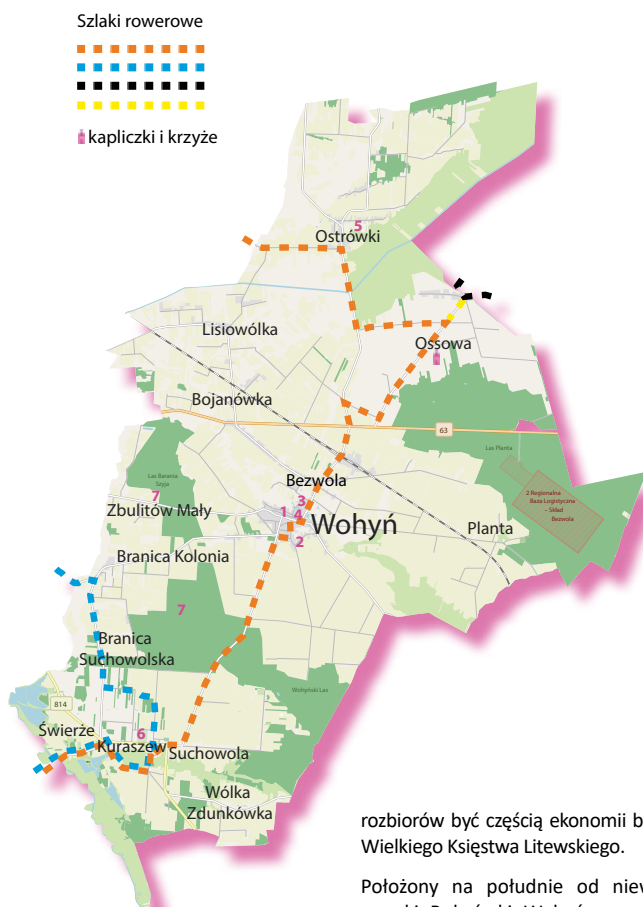
Założyciel tego niezwykłego ogrodu – Zygmunt Adamczyk – szukał idealnego miejsca przez 11 lat. Znalazł go na początku lat 90. we wsi Sobole, niedaleko Radzyna Podlaskiego, gdzie wspólnie z żoną Eleonorą stworzył ogród o charakterze parkowym, stylizowany na wzór XIX-wiecznych ogrodów sentymentalnych.

Ogród w Sobolach jest bardzo różnorodny i skrywa wiele sekretów – na powierzchni 5500 m², między uroczymi alejkami rośnie około 950 odmian drzew i krzewów. Pośród nich znajdują się stawy, które są domem dla ryb, żółwi i roślinności wodnej. Po jednym ze stawów można pływać barką. Całość dopełnia architektura ogrodowa, jak sztuczne ruiny średniowiecznej rotundy, mini Giewont czy fontanna pełniąca funkcję zraszacza. Od 2019 roku można także podziwiać dokładnie odwzorowaną kapliczkę romańską.

Gościnni właściciele czasem udostępniają swój ogród lokalnym instytucjom, które w tym pięknym i niezwykłym plenerze organizują różnego rodzaju wydarzenia.

Gmina Wołyń

Gmina Wołyń leży w południowo wschodniej części powiatu radzyńskiego i zajmuje obszar 178,17 km kwadratowych.

Pierwsze wzmianki o Wołyniu (dawniej zwanym Woiń, Woin czy Wojeń) pochodzą z końca XIII wieku. Na tereny dzisiejszej gminy sięgały od zachodu we wpływy polskie od wschodu wpływy Księstwa Halicko-Wołyńskiego, a od północnego wschodu litewskie. Na początku XIV wieku Wołyń wszedł w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego. Między końcem XIV wieku a rokiem 1447 należał do Korony, później znów do Litwy, z wyjątkiem kilku lat zaraz po Unii Lubelskiej, by ostatecznie aż do

rozbiorów być częścią ekonomii brzeskiej Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Położony na południe od niewielkiej rzeczki Bobrówki Wołyń prawa miejskie uzyskał od Zygmunta I w 1519 roku i był miastem królewskim. Zapewne już w XV wieku istniała tu parafia prawosławna, katolicka została erygowana w 1537 roku. W wieku XVI miasto bardzo dynamicznie się rozwijało, czemu służyło położenie niedaleko granicy Korony i Księstwa przy ważnym trakcie z Krakowa do Wilna, zwanym „traktem wołyńsko-tomaskim”. W 1555 roku król Polski, wielki książę litewski Zygmunt II August zatwierdził przywileje nadane miastu dotychczas przez jego ojca i nadał Wołyniowi nowe, w tym prawo do urządzania jarmarku na dzień św. Krzyża. Nadał także miastu herb „Rak” do pieczętowania i używania we wszelkich

potrzebach. Apogeum znaczenia Wohyń osiągnął w 1568 roku – tutaj bowiem odbył się zjazd szlachty litewskiej debatującej nad unią z Koroną. To z Wohynia właśnie szlachta litewska udała się do Lublina, by unię z Koroną poprzeć.

Wojny i zarazy, jakie dotknęły całą niemal Rzeczpospolitą w XVII wieku, nie ominęły Wohynia i okolic. Miasto bardzo ucierpiało, zmniejszyła się ilość mieszkańców i na początku XVIII wieku było już cieniem samego siebie. Wohyń nigdy nie wrócił do dawnej świetności, a kolejni właściciele traktowali go jako mało znaczące miasteczko prywatne. Pod koniec XVIII wieku liczyło zaledwie 609 mieszkańców.

Kiedy w latach dwudziestych XIX wieku rząd carski przejmował od Zamoyskich

twierdzę i miasto Zamość, oddał w zamian wiele miasteczek, wsi i folwarków. Tak stało się z Wohyniem, który wraz z okolicznymi wioskami i folwarkiem został wieczystie wydzierżawiony rodzinie Zamoyskich.

Przez cały XIX wiek stopniowo zwiększała się ilość ludności żydowskiej, która zbudowała w Wohyniu szkołę żydowską, mykwę i synagogę. Silniejszemu rozwojowi miasta nie sprzyjała drewniana zabudowa – w 1827 i 1889 roku miały miejsce ogromne pożary, które spustoszyły miejscowość. Od 1870 roku Wohyń nie był już miastem – odebrane mu bowiem zostały przez władze carskie prawa miejskie.

W okresie międzywojennym ludność żydowska stanowiła około 50% mieszkańców Wohynia, który był osadą miejską o charakterze rzemieślniczo-usługowym i handlowym dla okolicznych wiosek.

II wojna światowa zaczęła się dla Wohynia źle – już we wrześniu 1939 roku spłonęła większość centrum, w wyniku niemieckiego nalotu. Do 1942 roku wysiedlono i zgładzono wohyńskich Żydów. Wojnę przetrwało kilku.

Dziś Wohyń jest miejscowością gminną o charakterze miasteczka. Na dawnym rynku, obecnie zagospodarowanym placu, w centrum miejscowości stoi pomnik ku czci poległym i pomordowanym w czasie II wojny światowej.

Niedaleko rynku znajduje się Zespół Szkół noszący imię Unitów Podlaskich. Kiedyś w tym miejscu stała cerkiew unicka pw. Św. Dymitra. Wspomina o tym pomnik przedstawiający dwie postacie niosące krzyż. Napis: UNICI – SYNOWIE TEJ ZIEMI i wezwanie do modlitwy *Orate pro nobis*.

Wohyń jest gminą dosyć liczną, bo zamieszkuje ją niemal 6500 osób. Wsie na terenie gminy to: Wohyń, Suchowola, Ossowa, Lisiowólka, Ostrówki, Świerze, Bezwola, Branica Kolonia, Branica Suchowolska, Zbulitów Mały, Kuraszew, Wólka Zdunkówka, Planta i Bojanówka. Uroku gminie nadają dwa kompleksy leśne – jeden w zachodniej części między Zbulitowem i Suchowolą, i drugi – przy granicy gminy na wschód od Wohynia. W lesie tym znajduje się ośrodek dla uchodźców

i tereny jednostki wojskowej Bezwola. Północno-wschodnia część gminy to zagospodarowana rolniczo dolina Białki o dużych walorach krajobrazowych. Na terenie gminy znajdziemy mnóstwo atrakcji: zabytkowe kościoły, dwory, uniki i żydowski cmentarz, a także ciekawą historię i tradycję.

O zapewnienie rozrywki dla mieszkańców dba Gminne Centrum Kultury. W ramach swojej działalności organizuje ciekawe spotkania tematyczne, prowadzi koła zainteresowań, m.in. taneczne, kulinarne, wokalne, teatralne, instrumentalne, rękodzielnicze czy czytelnicze. W obiekcie swoje miejsce ma także Gminna Biblioteka Publiczna wyposażona w nowoczesny sprzęt, stanowiska komputerowe i oczywiście bogaty księgozbiór.

Gmina Wohyń – miejsca, które warto zobaczyć

1. Kościół parafialny pw. Św. Anny w Wohyniu

Parafia w Wohyniu została erygowana w 1537 roku i istniała do 1885 roku, kiedy to została przez władze carskie zniesiona za wsparcie udzielane unitom, a jej obszar wcielono do parafii w Komarówce Podlaskiej. Już jednak w 20 lat

później – w 1905 roku – parafię restytuowano i istnieje do dziś.

Pierwszy, drewniany kościół z fundacji Zygmunta I został zbudowany w 1537 roku i przetrwał niemal dwa wieki. W latach dwudziestych XVIII wieku wybudowano nową, także drewnianą świątynię, która nie miała tyle szczęścia co poprzednia i spłonęła od uderzenia pioruna w 1794 roku. Parafianie z małego, biednego miasteczka nie byli w stanie szybko wybudować nowego kościoła i przez ponad czterdzieści lat nabożeństwa odprawiano w prowizorycznych kaplicach.

Istniejący do dziś kościół budowany był w latach 1837-1844. Został zaprojektowany przez Kazimierza Kowalskiego i budowany ze składek parafian z dużym udziałem rodu Zamoyskich i Brzozowskich. Budowę rozpoczął w 1837 roku hr. Stanisław Zamoyski, o czym informuje napis na głazie wmurowanym w ścianę świątyni.

Kościół usytuowany jest w zachodniej części zabudowy rynku, nad którą wyraźnie dominuje. Usytuowany na planie krzyża, tworzonego przez prostokątny, trójpłaszczyznowy korpus, z jednoprzęsłowym węższym prezbiterium zamkniętym półkoliście. W narożach korpusu wtopione są dwie kwadratowe wieże. Kościół jest murowany z cegły,

otynkowany, zwieńczony blaszanym dachem. W elewacji północnej, w cokole wieży, wmurowany jest pierwotny kamień węgielny: STA[NISŁAW] HRA [BIA] OR[DYNAT] ZAMOYSKI TEN KAMIEŃ POŁOŻI[Ł]/W[AWRZYNIC] DRACHALSKI/POŚ[WIECIŁ]/1837 ROK”. Drzwi frontowe i do zakrystii żelazne, z ozdobnymi okuciami i aplikacjami. Wnętrze korpusu i kaplic salowe. W środku ciekawe malowidła ściennie z 1910 roku. Zapewne z tego okresu pochodzą również neobarokowe ołtarze.

2. Cmentarz żydowski

Żydzi w Wohyniu pojawili się w XVI wieku. Początkowo były to dwie rodziny, które skorzystały z królewskiego przywileju i osiedliły się przed 1566 roku. Pod koniec XVII wieku otrzymali przywilej królewski i ich wohyńska społeczność szybko się rozwijała. Jak podają autorzy strony www.sztetl.org.pl, zapewne pod koniec XVII wieku społeczność żydowska Wohynia była na tyle duża, że wybudowano pierwszą synagogę i kirkut. Ten stary, pierwszy cmentarz użytkowano do początków XIX wieku, kiedy to dla licznej społeczności żydowskiej wytyczono miejsce pod nowy kirkut przy ówczesnym trakcie parczewskim. Pozostałości starego zostały zniszczone w czasie wojny i nie

ma po nim dziś żadnego śladu. „Nowy” kirkut, zdewastowany, przetrwał okupację i okres PRL-u. Został uporządkowany w latach 2009-2010. Zachowało się ok. 90 fragmentów macew.

Pod koniec XIX wieku w Wohyniu mieszkało 1367 Żydów. Było to 49% mieszkańców miejscowości. W okresie międzywojennym nastąpił spadek ilości żydowskich mieszkańców, wielu z nich bowiem emigrowało do innych miast bądź za granicę. W 1939 roku w Wohyniu mieszkało 1025 Żydów. Mieli oni swoją synagogę.

3. Bezwola – dawna cerkiew unicka

Pierwsza wzmianka o cerkwi prawosławnej pw. Św. Nikity w tym miejscu pochodzi z 1566 roku. Od końca XVI wieku była to cerkiew unicka. W początkach XVII wieku ludność greckokatolicka okolic była na tyle liczna, że zdecydowano o budowie nowej świątyni w miejscowości, którą dla odróżnienia od miasta Wohyń nazywano już wtedy Bezwola. Ufundował ją Lew Sapieha, kanclerz wielki litewski, późniejszy hetman, gorący zwolennik unii brzeskiej. Świątynia przez niego wybudowana służyła parafianom przez ponad wiek. W 1728 roku bowiem zbudowano nową, drewnianą świątynię pod wezwaniem św. Nicety, ufundowaną przez hr. Eustachego Potockiego.

CIEKAWOSTKA

List odnaleziony podczas remontu

Podczas remontu świątyni odnaleziony został w wieży list schowany tam 23 września 1862 r. Podpisali się pod nim trzej parafianie i proboszcz zaangażowani w remont kościoła. Opisują oni trudy, w jakich przyszło im żyć – sytuacja w Królestwie Polskim była ciężka, dochodziło do wielkich manifestacji rozpędzanych krwawo przez wojsko, władze zamykały kościoły i starały się wszelkimi sposobami rugować polskość i zwalczać nastroje patriotyczne. W niecałe pół roku od napisania listu wybuchło Powstanie Styczniowe.

Autorzy listu przedstawili w skrócie prace, jakie w kościele wykonali i zobowiązali przyszłe pokolenia do dbania o bezwolski kościół, trwania w wierze i skierowali do przyszłych pokoleń słowa: *Zaklinamy was Imieniem Boga, żebyście stałemi byli w wierze świętej unickiej, na wzór waszych poprzedników, z obu stron uciśnionych i prześladowanych, a gdybyście i wy doczekali takich czasów, a może i gorszych, czego Boże uchowaj (...) bądźcie trwałemi i nie odstępujcie nigdy swej wiary świętej, znoście prześladowania cierpliwie i mężnie na wzór naszego Świętego Józefata, który za stałość w wierze świętej unickiej był od Moskali zabity.*

O! oby Bóg odwracał od was takie klęski, jakich my doznawali. Oby Bóg natchnął w was ducha pobożności, cierpliwości i męstwa. Oby Wam ta Matka Boska Królowa Nieba i Ziemi błogosławiła, wami się zaopiekowała i w nieszczęściach, smutkach i utrapieniach pocieszała, i łzy smutku ocierała, a wy żebyście ze swej strony nie ustawali nigdy w nabożeństwie ku Niej. Oby Wam zawsze błogosławiła ta Święta i Nierozdzielna Trójca, Ojciec, Syn i Duch Święty. Amen.

Kościół znajduje się na południowym skraju wsi, przy granicy z Wohyniem, niedaleko rzeki Bobrówki. Orientowany, wzniesiony na planie prostokąta. Jest drewniany, konstrukcji zrębowej, oszalowany, podpiwniczony. Trójnawowy, pseudobazylikowy, o dwuprzęsłowym korpusie z wąskim prezbiterium na planie zbliżonym do kwadratu. Dachy kryte blachą. Wnętrze dzielone słupami na wysokich cokołach.

Obok kościoła znajduje się drewniana, dwukondygnacyjna dzwonnica z ok. 1830 roku.

4. Dawny cmentarz unicki

Jeśli stojąc naprzeciw kościoła w Bezwoli obrócimy się w drugą stronę, to w odległości około 500 metrów zobaczymy dużą kępę drzew. Trudno do niej dotrzeć, prowadzi tam bowiem tylko polna drożka, trochę szersza od ścieżki.

Warto jednak spróbować, bo to miejsce wyjątkowe – dawny, trochę zapomniany cmentarz unicki. Założony został w początkach XIX wieku i użytkowany co najmniej do początków następnego. W okresie prześladowania Unitów (po 1875 roku) pochówki odbywały się skrycie, nocami, przy blasku księżyca bądź nikłym świetle lamp. Żałobnicy musieli zadbać, aby po pochówku nie został żaden ślad, bo zdarzały się przypadki, że władze carskie kazały wykopywać trumny i przenosić na cmentarz prawosławny.

5. Kościół św. Stanisława w Ostrówkach

Hetman wielki litewski Lew Sapieha, który w młodości przeszedł z prawosławia na kalwinizm, a później katolicyzm wybudował w 1595 roku pierwszy rzymskokatolicki kościół w Ostrówkach. Rodzinna tragedia związana ze śmiercią dwóch synów spowodowała, że sfinansował on budowę wielu kościołów, w tym tego w Ostrówkach.

Budynek kościoła pw. św. Stanisława usytuowany jest w południowej części wsi, na zachód od grzebalnej części cmentarza. Otoczeniu świątyni niezwykłego klimatu nadaje aleja kasztanowcowa, prowadząca do wejścia i przedłużona za cmentarzem kościelnym ku cmentarzowi grzebalnemu. Świątynia zbudowana jest na planie prostokąta, z węższym i wyższym, również prostokątnym prezbiterium. W fasadzie kościoła umiejscowione są dwie wieże, częściowo wtopione w korpus. Pomiedzy nimi znajduje się płytki kruchta.

Przy kościele w Ostrówkach kolejne miejsce przypominające o tragicznych losach tutejszych mieszkańców zgotowanych przez obcych najeźdźców. Jest to pomnik ofiar II wojny światowej. Za każdym nazwiskiem umieszczonym na nim kryje się niewyobrażalna tragedia – zginęli rozstrzelani przez Niemców, bo byli Polakami.

6. Pałac w Suchowoli

Pałac w Suchowoli (administracyjnie to sołectwo Kuraszew) został wybudowany w latach 1900-1903 według projektu Franciszka Lilpola i Karola Jankowskiego, na życzenie księcia Seweryna Czetwertyńskiego – wybitnego polityka endeckiego II Rzeczypospolitej, działacza gospodarczego i społecznego, fundatora miejscowego kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Swobodna i nieregularna architektura pałacu nawiązywała swoją kompozycją do budowy domu wiejskiego przez co była ciekawym przykładem eklektyzmu angielskiego. W czasach świetności w majątku Suchowola działała gorzelnia. Początki produkcji sięgają roku 1822. Jej wyroby były cenione w kraju i za granicą (Jarzębiak, Żubrówka, Starka, Machandel, Wiśniówka, Cytrynówka, Pomarańczówka, Żołądkowa). Alkohole podawano w restauracjach Hotelu Europejskiego w Warszawie, którego współwłaścicielem był książę Czetwertyński. Obecnie w budynku pałacu działa Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych.

7. Głazy graniczne

Na zachód i południe od Wohynia rozciągają się kompleksy leśne zwane „Baranią Szyją” i „Lasem branicko-suchowolskim”. W środku każdego z nich kryje się wiele tajemnic, a jedną z nich są kamienie z wyrzniętymi znakami.

W lesie zwanym „Baranią Szyją” ogromny głaz narzutowy, o obwodzie ok. 580 cm, jest od 1995 roku chroniony jako pomnik przyrody nieożywionej. Tylko niewielka jego część wystaje ponad ziemię. Został on otoczony drewnianym płotkiem przez leśników. Na głazie wyrzyty jest znak krzyża.

W Lesie branicko-suchowolskim głaz jest jeszcze większy, bo jego obwód ma ok. 710 cm. Także jest chroniony jako pomnik przyrody (od grudnia 1986 roku). Wyrzyte są na nim tajemnicze znaki: podkowy bądź kopyta oraz krzyż.

Do dziś nie udało się ustalić, dlaczego głazy zostały oznaczone znakami i krzyżem. Być może są to głazy oznaczające kiedyś granicę między Koroną Królestwa Pol-

skiego a Wielkim Księstwem Litewskim. Jest także hipoteza łącząca te głazy z czasami jeszcze wcześniejszymi – być może to jakieś pogańskie, święte miejsca, zagubione w bezbrzeżnych kiedyś lasach.

Miejscowi opowiadają też legendę o Leszku Czarnym, który podczas wyprawy na Jadźwingów w tych okolicach obozował. Wystraszony jakimś odgłosem lasu koń księcia ruszył ostro „z kopyta” i zostawił na kamieniu ślad.

W dawnych czasach takim naznaczonym krzyżami i innymi znakami głazów było więcej, ale zostały potłuczone i wykorzystane do budowy utwardzonej drogi z Wohynia do Radzyna.

Krzyż w gminie Wohyń

Warto wspomnieć o stosunkowo nowym krzyżu postawionym w Ossowie. Krzyż wraz z masztem, na którym z dumą powiewa polska flaga, postawiono w 2018 roku dla uczczenia 100. rocznicy odzyskania niepodległości.

Miasto Radzyń Podlaski

Szlaki rowerowe

Na biegu historycznych szlaków z Mazowsza na Podole i Ruś oraz z Krakowa do Wilna (Szlak Jagielloński), przy przeprawie przez Białkę, zapewne już w XV wieku istniała osada. Pierwsza wzmianka pisana pochodzi z 1415 roku i jest nadaniem przez króla Władysława Jagiełłę „pustkowie nad Białką” Mikołajowi Cebulce. Osada przez niego założona nazwana została Białką. W kilka lat później na drugim brzegu rzeki powstała Niżna Białka, którą po jakimś czasie zwać zaczęto Kozirynek. W 1456 roku erygowana została w Niżnej Białce (Kozimryнку) parafia pw. Trójcy Świętej.

W 1465 roku na gruntach wsi Niżna Białka powstało miasto, na którego lokację pozwolenie wydał Kazimierz Jagiellończyk. Miasto, zwane Kozirynek Nowy bądź Radzyń, miało prawo do organizowania cotygodniowych targów oraz dwóch jarmarków w roku. Radzyń, tworzący wraz z przyległymi wsiami królewszczyznę, kolejno zmieniał właścicieli.

Od 1741 do końca XVIII w. Radzyń był własnością rodu Potockich, którzy wybudowali tu okazały pałac, na podwalinie fortyfikowanego pałacu poprzedniego właściciela dóbr. W 1742 roku Radzyń był niewielkim miastem, którego mieszkańcy

zajmowali się rolnictwem, rzemiosłem i handlem. W okresie Księstwa Warszawskiego oraz Królestwa Kongresowego Radzyń był ośrodkiem powiatu w departamencie siedleckim. W roku 1802 zadłużone dobra radzyńskie trafiają na licytację i zostają nabyte przez Annę z Zamoyskich Sapieżyngę, a po Powstaniu Listopadowym sprzedane.

W 1831 roku odnotowano pożar miasta. Od 1834 r. „Dobra Radzyń Miasto”, obejmujące m.in. część miasta Radzyń z folwarkiem Kozirynek, stały się własnością rodziny Szlubowskich, która aktywizuje gospodarstwo miasto. Za Szlubowskich powstają zakłady przemysłowe: gorzelnia, cegielnia, tartak, młyn oraz miejsca do eksploatacji torfu. Po 1870 roku na terenie Koziegorynku zostaje wybudowany szpital.

Podczas I wojny światowej, miasto, znajdujące się na linii demarkacyjnej, zostało częściowo zniszczone. Od 1999 roku miejscowość jest siedzibą powiatu radzyńskiego i gminy wiejskiej Radzyń Podlaski. Przez miasto przepływa rzeka Białka. Radzyń Podlaski jest miastem bardzo atrakcyjnym turystycznie. Jego najokazalszą ozdobą jest Pałac Potockich wraz z całym zespołem pałacowo-parkowym, jednak Radzyń kryje w sobie znacznie więcej niezwykłych i intrygujących miejsc, które trzeba zobaczyć.

Herbem miasta jest wizerunek białego niedźwiedzia kroczącego w lewo, w czerwonym polu.

Radzyń Podlaski – miejsca warte zobaczenia

1. Pałac Potockich

Usytuowany w samym sercu miasta pałac – gniazdo rodowe Potockich, jest najokazalszym zabytkowym obiektem Radzyna Podlaskiego i jednym z najpiękniejszych tego typu obiektów w Europie. Wysokie walory artystyczne pozwalają zaliczyć rezydencję do założeń tej samej klasy co pałac królewski w Wersalu, drezdeński Zwinger, poczdamski Sanssouci, pałac Branickich w Białymstoku czy królewski Wilanów. Ogromnym walorem a zarazem ewenementem na europejską skalę są zachowane niemal w całości rzeźby Johanna Chrisostomusa Redlera – jednego z twórców szkoły rzeźby rokokowej w Polsce.

Historia pałacu

Pałac w Radzynie stoi na miejscu XVI-wiecznego zamku, otoczonego murem, z czterema narożnymi basztami, będący siedzibą starostów. Fortyfikacja najprawdopodobniej uległa zniszczeniu w wyniku wojen toczących się w połowie XVII w.

CIEKAWOSTKA

Według przekazów, w 1791 roku, w okresie, gdy właścicielem był Jan Nepomucen Eryk Potocki, w pałacu została opracowana część Konstytucji 3 Maja.

W latach 1685-1709, na zlecenie właściciela dóbr radzyńskich Stanisława Antoniego Szczuki, powstała tu rezydencja typu palazzo in fortezza (rodzaj pałacu posiadający cechy obronne), pod okiem francuskiego architekta de Flierienca.

W 1770 r., po śmierci S.A. Szczuki, majątek odziedziczyła jego wnuczka Maria Kątska, która w 1741 roku poślubiła Eustachego Potockiego. Pod koniec lat 40. XVIII w., na zlecenie Potockiego, pałac został przekształcony w jedną z największych rezydencji magnackich na terenie Korony, o kompozycji sprzężonej z miastem.

Spadkobierca majątku Bronisław Szlubowski przekazuje go w 1920 roku na rzecz Skarbu Państwa – z intencją urządzenia tu domu dla inwalidów wojennych – a sam przeprowadza się do Pałacyku Gubernia.

Zarządzające zespołem parkowo-pałacowym od roku 1926 roku Ministerstwo Robót Publicznych przekazuje go Urzędowi Wojewódzkiemu w Lublinie, które urządza tu szkołę oraz siedzibę starostwa powiatowego w Lublinie z mieszkaniem dla urzędników. W tym okresie pałac przechodzi gruntowny remont i porządkowanie otoczenia.

Po likwidacji powiatu, od roku 1975, pałac był siedzibą różnych instytucji m.in. sądowych. Od 1980 roku kolejne ekipy władarzy przeprowadzały remonty obiektu i konserwację rzeźb.

Od 2015 r. jest własnością miasta.

Architektura

Założenie pałacowo-parkowe w Radzynie Podlaskim, usytuowane we wschodniej części miasta, reprezentuje francuski typ *entre cour et jardin* (fr. między dziedzińcem a ogrodem). Całe założenie ma kształt wydłużonego prostokąta z osią przebiegającą przez groblę, most wjazdowy, przez środkowy ryzalit pałacu i zaakcentowany główną aleją parkową i kanałem. Z trzech stron dziedzińca wznosi się pałac, składający się z korpusu głównego usytuowanego od północy, i dwóch skrzydeł bocznych od strony zachodniej i wschodniej. Od czwartej strony dziedzińca zamyka niski mur z bramą wjazdową pośrodku. Za pałacem, od północy, znajduje się park o symetrycznym układzie alei i parterów, z zaakcentowaną główną aleją i stawem.

2. Oranżeria

Oranżerie (pomarańczarnie) budowano w rezydencjach, ogrodach pałacowych, od XVII do XIX wieku. Służyły do hodowli roślin egzotycznych, jako ogrody zimowe, były również miejscem zabaw, spotkań towarzyskich czy przedstawień teatralnych. Oranżeria w pałacu Potockich uchodzi za perłę rokoka, jest arcydziełem klasy europejskiej.

Znajduje się we wschodniej części rezydencji Potockich, w parku, tworząc część założenia parkowo-pałacowego. Została wzniesiona ok. 1760-1763 r. według projektu Jakuba Fontany, który inspirował się projektem Jacquesa Francois Blandela. W latach 1939-1943 remontowana i adaptowana na Dom Niemiecki, z salą koncertowo-konferencyjną. W latach 50.-60. XX w. przekształcona na kino i dom kultury, wówczas do oranżerii dobudowano taras. W roku 1997 wyremontowano dach budynku.

Za czasów Potockich oranżeria pełniła funkcję teatru. Dziś mieści się tu Radzyński Ośrodek Kultury oraz kino. W piwnicach od 1996 r. działa Galeria „Oranżeria”, w której organizowane są wystawy czasowe.

CIĘKAWOSTKA

W 1823 roku Anna Sapieżyna przekazała majątek swojej córce Annie, zamężnej z Adamem Jerzym Czartoryskim. W tym okresie pałac w Radzynie był miejscem postoju cesarza Aleksandra I w drodze do Puław.

3

3. Kościół Świętej Trójcy

Usytuowany jest w centrum Radzyna, w bliskim sąsiedztwie pałacu Potockich. Znajduje się na trasie Szlaku Renesansu Lubelskiego. Jest pierwszym murem kościołem na ówczesnym obszarze Ziemi Łukowskiej.

3

Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy w Radzynie wzniesiono w 1641 r. w miejscu drewnianej świątyni pw. Wniebowzięcia NMP, przy której znajdowała się muremowana kaplica.

Fundatorami kościoła była rodzina Mniszchów dzierżawiąca dobra radzyńskie od poł. XVI do poł. XVII wieku, a projektantem i budowniczym Jan Wollf. Świątynię konsekrował w 1644 r. biskup krakowski Tomasz Oborski.

Radzyński kościół zaliczany jest do dzieł architektonicznych typu renesansu lubelskiego, łączącego elementy włoskiego

CIEKAWOSTKA

2 lutego 1767 roku w radzyńskim kościele Św. Trójcy książę biskup Ignacy Krasicki udzielił sakramentu małżeństwa Cecylii Urszuli Potockiej (córcie Marianny i Eustachego Potockiego) z księciem Januszem Sanguszką.

renesansu, manieryzmu i gotyku. Świątynia jest orientowana, założona na planie krzyża, który tworzy prostokątny, jednokorym korpus, z parą niższych kaplic na rzucie zbliżonym do kwadratu, tworzących ramiona krzyża. Budynek jest murem z cegły, otynkowany. Dach wysoki, kryty blachą. Pod prezbiterium i kaplicami znajdują się krypty.

Wnętrze jednoprzestrzenne, z prezbiterium wydzielonym łukiem tęczowym. Kolbkowe sklepienie pokryte jest dekoracyjną sztukaterią typu lubelskiego, wykonaną przez warsztat Jana Wollfa. W barokowym ołtarzu głównym z początku XVII w. znajdują się dwa obrazy z końca XIX wieku pędzla Józefa Buchbindera – Święta Trójca i Ukrzyżowanie – autora większości obrazów w radzyńskim kościele. Po bokach stoją rzeźby patronów Polski – św. Wojciecha i św. Stanisława biskupa.

W kaplicy Matki Bożej Różańcowej (zwaną także kaplicą Mniszchów), na ścianie wschodniej, znajduje się barokowy

ołtarz, w którym umieszczono kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, a na zasuwie obraz Matki Bożej Różańcowej, pochodzący z XVII w. Po bokach stoją rzeźby aniołów. Przy północnej ścianie kaplicy znajduje bogato zdobiony nagrobek z XVII w., Mikołaja, starosty łukowskiego i Zofii z Działyńskich Mniszchów. Od południa znajduje się kaplica Pana Jezusa. Eklektyczny, dębowy ołtarz powstał na początku XIX w., w miejscu XVIII-wiecznego, zniszczonego przez pożar. W jego centralnym punkcie widnieją rzeźbione figury o wysokiej wartości artystycznej – ukrzyżowanego Jezusa oraz Matki Boskiej i św. Jana Apostoła, powyżej rzeźba Ducha Świętego w postaci gołębic. Nad nimi góruje figura Boga Ojca w otoczeniu aniołów. Kaplica Pana Jezusa związana jest z wydarzeniami Powstania Styczniowego. Na ścianach bocznych znajdują tablice upamiętniające 35 radzyński pułk piechoty ppłk. „Müllera” oraz Radzyński Związek Sybiraków.

Kościół otacza mur, w który wkomponowana jest dzwonnica, będąca jednocześnie bramą. Obydwa obiekty powstały w latach 1764-1766, według projektu Jakuba Fontany, z fundacji Eustachego Potockiego. Dzwonnica zbudowana jest na planie prostokąta. Ma dwie kondygnacje – na pierwszej znajduje się brama główna i dwie furtki po bokach, na drugiej umieszczone są dzwony. Szczyt budowli zdobi dekoracyjny gzyms, nad którym znajduje się krzyż.

W 2017 roku grupa toruńskich archeologów przeprowadziła badania w kryptach znajdujących się pod kościołem. W jednej z nich znaleziono trumnę dziecięcą umieszczoną na katafalku oraz jeszcze jedną, niezałożoną w całości. Według naukowców mogła być w niej pochowana Konstancja Szczuka (z Potockich) – podkanclerzyna Wielkiego Księstwa Litewskiego, która zmarła w Radzynie w 1733 r. Może to potwierdzać napis na jednym z boków trumny z inicjałami (K.S.), ułożony z nitów, a także data (1733). Taka sama data znajduje się na otynkowanej ścianie krypty razem z malowidłami przedstawiającymi taniec śmierci, tzw. danse macabre. Tego rodzaju scenki były charakterystyczne dla epoki baroku, mimo to stanowią niezwykle cenne znalezisko, z uwagi na ich rzadkość w kaplicach grobowych.

4. Kaplica Aniołów Stróżów

Kaplica pw. Aniołów Stróżów w Radzynie Podlaskim wybudowana została w XVII w. dzięki finansowemu wsparciu podkanclerza Stanisława Antoniego Szczuki, przypuszczalnie w miejscu drewnianego kościoła pw. Świętej Trójcy.

Podobieństwo sztukaterii z kaplicy do tej zdobiącej kościół Św. Trójcy pozwala przypuszczać, że pracował przy nich ten sam twórca – Jan Wolff.

Z czasem obiekt przestał pełnić funkcję kościoła, a w latach 40.-80. XX wieku był użytkowany jako przyszpitalna kostnica. Po likwidacji szpitala sukcesywnie popadał w ruinę. Dopiero wspomniana renowacja przywróciła mu blask. Prace obejmowały konserwację sklepienia i powierzchni ścian wewnątrz, z zewnątrz odnowiono elewację i wymieniono dach, uporządkowano również teren wokół kaplicy. Zabytek obecnie znajduje się na terenie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego i pozostaje w jego administracji. Jest udostępniony do zwiedzania.

5. Pałac Gubernia

Podmiejski pałac zwany Gubernią, zlokalizowany jest na terenie niewielkiego parku obok dawnego folwarku. Wzniesiony został przez Potockich w końcu XVIII w.

Pałac Gubernia to budowla eklektyczna, z elementami barokowymi i neogotyckimi. Murowany z cegły, otynkowany. Zbudowany na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, podpiwniczony. Do ścian wschodniej przylega czterokondygnacyjna kwadratowa wieża, podkreślająca „rycerskość” siedziby. Elewacja frontowa poprzedzona szerokim tarasem, w elewacji ogrodowej mniejszy taras, wsparty

na murowanych filarach. Budynek nakryty wysokim, mansardowym dachem z lukarnami. Układ wnętrza dwutraktowy, przekształcony.

6. Szatnia na stadionie Orłąt

(Brama basenu z pawilonami przebiegalni)

Wyróżniający się stylem architektonicznym budynek powstał ok. 1930 r., jako infrastruktura powstałego w tym okresie pierwszego stadionu – boiska z drewnianą trybuną oraz basenu. Po wojnie, w 1948 roku stadion został przebudowany. Budynek nie pełni obecnie funkcji szatni – mieści się w nim izba pamięci klubu piłkarskiego LKS Orłąt-Spomlek Radzyń Podlaski, istniejącego od 1924 roku.

Dawna szatnia usytuowana jest w południowo-wschodniej części stadionu. Ustawiona kaletnicowo do osi podłużnej boiska, szczytowo do ul. Ogrodowej biegnącej wzdłuż wschodniego boku stadionu.

Budynek ma cechy stylu zakopiańskiego. Drewniany o konstrukcji słupowej, oszalowany deskami. Dach pokryty jest gontem. Podmurówka z cegły łączącej zaprawą cementowo-wapienną. Drzwi oszalowane pionowo ułożonymi listwami. Okna kwadratowe, futrynowe, zabezpieczone

metalową kratą. Wewnątrz posadzki cementowe, ściany pokryte płytą pilśniową. W przejściu, naprzeciw siebie, dwie pary drzwi.

7. Leśny Ogród Edukacyjny w Radzynie Podlaskim

Leśny Ogród Edukacyjny to jeden z najnowszych punktów na turystycznej mapie powiatu radzyńskiego. Prowadzony jest przez Nadleśnictwo Radzyń Podlaski, które oferuje edukację przyrodniczą połączoną z aktywnością ruchową.

Powierzchnia ogrodu to aż 13 tysięcy metrów kwadratowych, na których znajduje się wiele atrakcji dla zwiedzających: drewniany labirynt, ścieżka zdrowia, ścieżka sensoryczna, skocznia oraz liczne tablice edukacyjne. Sercem ogrodu edukacyjnego jest jednak budynek edukacyjny, bogato wyposażony w ekspozyty i pomoce naukowe z dioramą lasu. Roślinność umieszczona w dioramie odzwierciedla drzewostany występujące na terenie powiatu radzyńskiego.

Ogród Edukacyjny Nadleśnictwa Radzyń Podlaski to miejsce dostępne bezpłatnie dla grup zorganizowanych. Prowadzone w nim zajęcia są ciekawe i wzbogacają uczestników w wiedzę na temat lokalnej fauny i flory czy ochrony przyrody i środowiska. Aby zwiedzić Ogród i wziąć udział w zajęciach, konieczny jest wcześniejszy kontakt z Nadleśnictwem Radzyń Podlaski.

Sery z Radzyna

Ziemia radzyńska jest bogata nie tylko w wysokiej klasy zabytki – równie cennym dziedzictwem kulturowym tego regionu są także kulinaria, z których prawdziwą dumą są sery.

Sery z Radzyna Podlaskiego, produkowane przez Spółdzielczą Mleczarnię Spomlek, posiadają w sobie wszystko, co najlepsze w tradycji polskiego serowarstwa. Łączą w sobie doświadczenie radzyńskich serowarów z nowoczesną technologią, pozwalającą na ciągły rozwój marki. Łagodny, czysty i mleczny smak sera gouda w połączeniu z wyrazistymi dodatkami ziół powoduje, że ich smak staje się prawdziwą uczcą dla podniebienia. Miłośnicy oryginalnych połączeń smakowych mają do wyboru goudę z czarnuszką lub kozieradką. Są to sery, które powstają z mleka pochodzącego z polskich gospodarstw. Są ręcznie pielęgnowane, a dojrzewanie odbywa się na drewnianych deskach, co powoduje, że nabierają one charakterystycznego i głębokiego aromatu.

BAZA NOCLEGOWA

Gmina Borki

Malinowa Kraina
Wrzosów 66J
tel. 506 159 176

Gmina Kąkolewnica

Zajazd Jarzębinka
Kąkolewnica
ul. Lubelska 64
tel. 83 372 25 94

Dom weselny „U Karasia”
Kąkolewnica
ul. Lubelska 8
tel. 604 271 033

**Uroczysko w Grabowsku Grzegorz
i Elżbieta Sadowscy**
Grabowiec 96
tel. 604 528 080

Gmina Komarówka Podlaska

Noclegi „u Basi”
Komarówka Podlaska
ul. Międzyrzecka 22
tel. 661 730 201

Szkolne Schronisko Młodzieżowe
Komarówka Podlaska
ul. W. Batki 20
tel. 83 353 50 09

Gmina Ulan-Majorat

Zacisze Hotel i Restauracja
Ulan-Majorat 30A
tel. 605 900 190

Barbara i Antoni Grochowscy
Ulan-Majorat 69b
tel. 668 071 436

Radzyń Podlaski

Hotelik Gościnny
Radzyń Podlaski, ul. Armii Krajowej 8
tel. 83 352 20 31

Hotelik Manhatan
Radzyń Podlaski, ul. Warszawska 37
tel. 83 352 27 80

Hotelik Niedźwiadek
Radzyń Podlaski, ul. Traugutta 1a
tel. 83 352 05 47

Hotel Pauza
Radzyń Podlaski, ul. Budowlanych 1
tel. 604 237 137

Petro-Tur Motel
Kąkolewnica, Turów 56
tel. 83 372 32 11

Zajazd Wiedeński
Radzyń Podlaski, ul. Wisznicka 32
tel. 797 692 013

AGRO – Biała Domek
Radzyń Podlaski,
Biała 168B k. Radzyna Podlaskiego
tel. 503 157 511

BAZA GASTRONOMICZNA

Gmina Borki

Grochówka wojskowa

Stacja Paliw SAFARI, 21-345 Borki
tel. 531 850 333

Gmina Kąkolewnica

Petro-Tur Restauracja

Kąkolewnica, Turów 56
tel. 83 372 32 11

Bar Jarzębinka

Kąkolewnica ul. Lubelska 64
tel. 83 372 25 94

Pixel Bar

Kąkolewnica, ul. Lubelska 8
tel. 608 623 440

Gmina Ulan-Majorat

Kebab Ulan

Ulan-Majorat 77
tel. 795 433 375

Zacisze Hotel i Restauracja

Ulan-Majorat 30A
tel. 605 900 190

Gmina Wohyń

Pizzeria Presto

Wohyń, ul. Średnia 35
tel. 505 766 603

Pizzeria Biesiadowo

Suchowola 137a
tel. 785 562 447

Radzyń Podlaski

Restauracja Eldorado

Radzyń Podlaski, ul. Bohaterów 61
519 797 896

Restauracja Pauza

Radzyń Podlaski, ul. Budowlanych 1
tel. 604 237 137

Restauracja U Karasia

Radzyń Podlaski, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 7B
tel. 505 710 650

Restauracja Manhattan

Radzyń Podlaski, ul. Warszawska 37
tel. 83 352 27 80

Kofi&Ti Kawiarnia i Herbaciarnia Artystyczna

Radzyń Podlaski, ul. Warszawska 15
tel. 577 803 851

Bar Kawowy Litwiniec Joanna

Radzyń Podlaski, ul. Dąbrowskiego 6
tel. 83 352 21 71

Bar Truck u Betty

Paszki Małe 77A
tel. 733 256 974

Gryzli Bar

Radzyń Podlaski, ul. Gwardii 6
tel. 575 512 639

Halo Obiadek

Radzyń Podlaski, ul. Kościuszki 42
tel. 511 279 797

Dziupla Fast Food Bar

Radzyń Podlaski,
ul. Kard. S. Wyszyńskiego 8b
tel. 731 460 939

Pizzeria Królewska

Radzyń Podlaski, ul. Warszawska 1
tel. 83 311 50 20

Pizzeria Tomato

Radzyń Podlaski, ul. wojska Polskiego 6
tel. 83 352 99 54

Pizzeria The Best

Radzyń Podlaski, ul. Poczтова 4
tel. 83 411 13 13

Bar Mleczny PRL

Radzyń Podlaski, ul. Pocztowa 4
tel. 83 352 14 12

Restauracja Wietnamska Phuc

Radzyń Podlaski, ul. Zabielska 71
tel. 535 559 090

Sushi Szczygieł

Radzyń Podlaski,
ul. Wojska Polskiego 13B
tel. 663 014 991

Warszawska 34 Pizza & Burger

Radzyń Podlaski, ul. Warszawska 34
tel. 603 032 377

Bistro Euforia

Radzyń Podlaski,
ul. Kard. S. Wyszyńskiego 14
tel. 576 102 351

SPORT I REKREACJA

OŚRODKI JEŹDZIECKIE**Kuc-Landia**

Radzyń Podlaski, Białka 1B
tel. 888 390 135

Radzyński Klub Jeździecki

Radzyń Podlaski, ul. Lotnicza 1
tel. 604 542 203

Stajnia Borysiuk

Radzyń Podlaski, Główna 2
tel. 83 351 91 47

A.G.J. „Zarośla” Dorota Górka

Ulan, Sętki 78
tel. 83 355 59 51

SPORTY WODNE

Kryta pływalnia Aqua Miś

Radzyń Podlaski, ul. Sikorskiego 15A
tel. 83 352 62 72

Wypożyczalnia sprzętu wodnego

Czemierniki, Kolonia Północ 47
tel. 510 412 583

PUNKT INFORMACJI TURYSTYCZNO-KULTUROWEJ

Radzyń Podlaski, ul. Jana Pawła II 2
tel. 83 352 15 60

LITERATURA I INNE ŹRÓDŁA

„Katalog zabytków sztuki w Polsce. Powiat radzyński”, tom VIII, zeszyt 16. pod red. Marcina Zglińskiego. Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2019

Piotr Hapka „Perły renesansu w powiecie radzyńskim. Kościoły Św. Trójcy w Radzynie Podlaskim i Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Czemiernikach”. Powiat Radzyński, Radzyń Podlaski 2019 r.

Dominika Leszczyńska „Miejsca pamięci w powiecie radzyńskim”. Powiat Radzyński, Radzyń Podlaski 2011 r.

„200 lat powiatu radzyńskiego 1810-2010. Materiały z sesji Rady Powiatu w Radzynie Podlaskim wraz z kalendarium dziejów powiatu radzyńskiego” po red. Szczepana Kalinowskiego. Powiat Radzyński, Radzyń Podlaski 2012 r.

Jolanta Bilśka „Szlak literacki na terenie powiatu radzyńskiego” pod red. Bogdana Sozoniuka. Powiat Radzyński, Radzyń Podlaski 2014 r.

A. Gil, Kościół pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika w Ostrówkach w XVI-XVIII w. Zarys dziejów [w:] „Rocznik Międzyrzecki” 1997 (T. XXVII-XXVIII)

J. Maraśkiewicz, Kilka uwag o grupie drewnianych kościołów XVII i XVIII w., „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 1987 r., nr 3

J. Górak, Typy i formy drewnianej architektury sakralnej Lubelszczyzny, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1987 r., z. 3-4

J. Maraśkiewicz, Rekonstrukcja kościoła filialnego w Bezwoli [w:] „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego”, T. 2, 2000 r.

J. Górak, Typy i formy drewnianej architektury sakralnej Lubelszczyzny, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1987 r., z. 3-4

J. Maraśkiewicz, Kościół pw. Opieki Matki Bożej w Przegalinach Dużych jako przykład kościoła typu „radzyńskiego” [w:] „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego”, T. 3, 2001 r.

D. Wereda, Z dziejów unickiej parafii w Przegalinach, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 2, 2002 r.

Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura Biała Podlaska

Strony www

powiatradzynski.pl
radzyn-podl.pl
radzynpodlaski.pl
krainaserdecznosci.pl
kochamradzyn.pl
lubelskieklimaty.pl
dworypogranicza.pl
zamkiobronne.pl
polskiezabytki.pl
ciekawepodlasie.pl
smakizpolski.com.pl
lgdzapiecek.pl
spomlek.pl

towreg.prv.pl
sobole.com.pl
ine.eko.org.pl
sztetl.org.pl
gov.pl › rolnictwo
pl.wikipedia.org
czemierniki.parafia.info.pl
parafiakolewnica.pl
diecezja.siedlce.pl
mojaparafia.eu
dziennikwschodni.pl
podlaski.info
echokatolickie.pl
podlaski.info

Tekst i zdjęcia: Wydawnictwo ALEKSANDER

Projekt graficzny, skład i druk: E-BIT Edyta Wojciechowska-Jadczak, edyta@e-bit.pl

SZLAKI ROWEROWE

Na terenie powiatu znajduje się kilka wytyczonych i oznakowanych szlaków turystyki rowerowej. Najistotniejszym z nich jest Szlak Greenway (ok. 100 km), będący częścią Szlaku Greenways Dziedzictwo Wschodu. Inicjatorem jego wyznaczenia była Lokalna Grupa Działania „Zapiecek”. Przylegają do niego lokalne szlaki (ok. 150 km), pokazujące najpiękniejsze i najciekawsze zakątki 7 gmin wiejskich naszego powiatu oraz miasto Radzyń Podlaski. Najpopularniejszym z nich jest niebieski szlak rowerowy „Doliną Tyśmienicy” (50 km). Przy nim znajdują się zabytki radzyńskiej ziemi i tereny wyjątkowe przyrodniczo, zaczynając od pałacu Potockich i sanktuarium MBNP w Radzynie, poprzez siedzibę Firlejów w Czemiernikach, pałacyk w Branicy Radzyńskiej, kończąc na uroczach Doliny Tyśmienicy z jej bogatymi siedliskami ptactwa.

Dzięki wspólnemu działaniu LGD „Zapiecek” i samorządów powstało wiele dedykowanych, zwłaszcza turystom rowerowym, obiektów małej infrastruktury: wiat, miejsc ogniskowych, stojaków na rowery, placów zabaw, zewnętrznych siłowni itd. Trwają prace koncepcyjne i projektowe nad rozbudową tej sieci.

SZLAKI PIESZE

czerwony (LU 1626 – o długości 24 km) – od parku miejskiego w Radzynie Podlaskim do miejsca pamięci pomordowanych w lesie koło miejscowości Sitno i dalej do Kocka.

żółty (LU 1627) – zwany też szlakiem radzyńskich zespołów pałacowo-parkowych, ma długość 23,6 km i prowadzi z Radzyna Podlaskiego do Czemiernik

zielony (LU 1625) – ma długość 29,7 km i prowadzi wokół Radzyna przez Bedlno, Turów i Białkę.

JEŹDZIECKI SZLAK HISTORYCZNO-PRZYRODNICZY RADZYŃSKIEJ KRAINY SERDECZNOŚCI

Szlak wytyczony został w zachodniej części powiatu (gminy Kąkolwnica, Ulan, Borki i Czemierniki) i prowadzi z północy (Brzozowica Duża) przez kompleks leśny na północ od Radzyna, okolice rezerwatu „Czapliniec”, dolinę Bystrzycy i Tyśmienicy do Radzyna Podlaskiego. Na szlaku czeka nas nie tylko wiele atrakcji przyrodniczych ale także miejsc pamięci (uroczysko Baran, przeprawa SGO Polesie) i zabytków.

Dokładny opis szlaku

<http://www.krainaserdecznosci.pl/pl/szlak-jezdziecki>

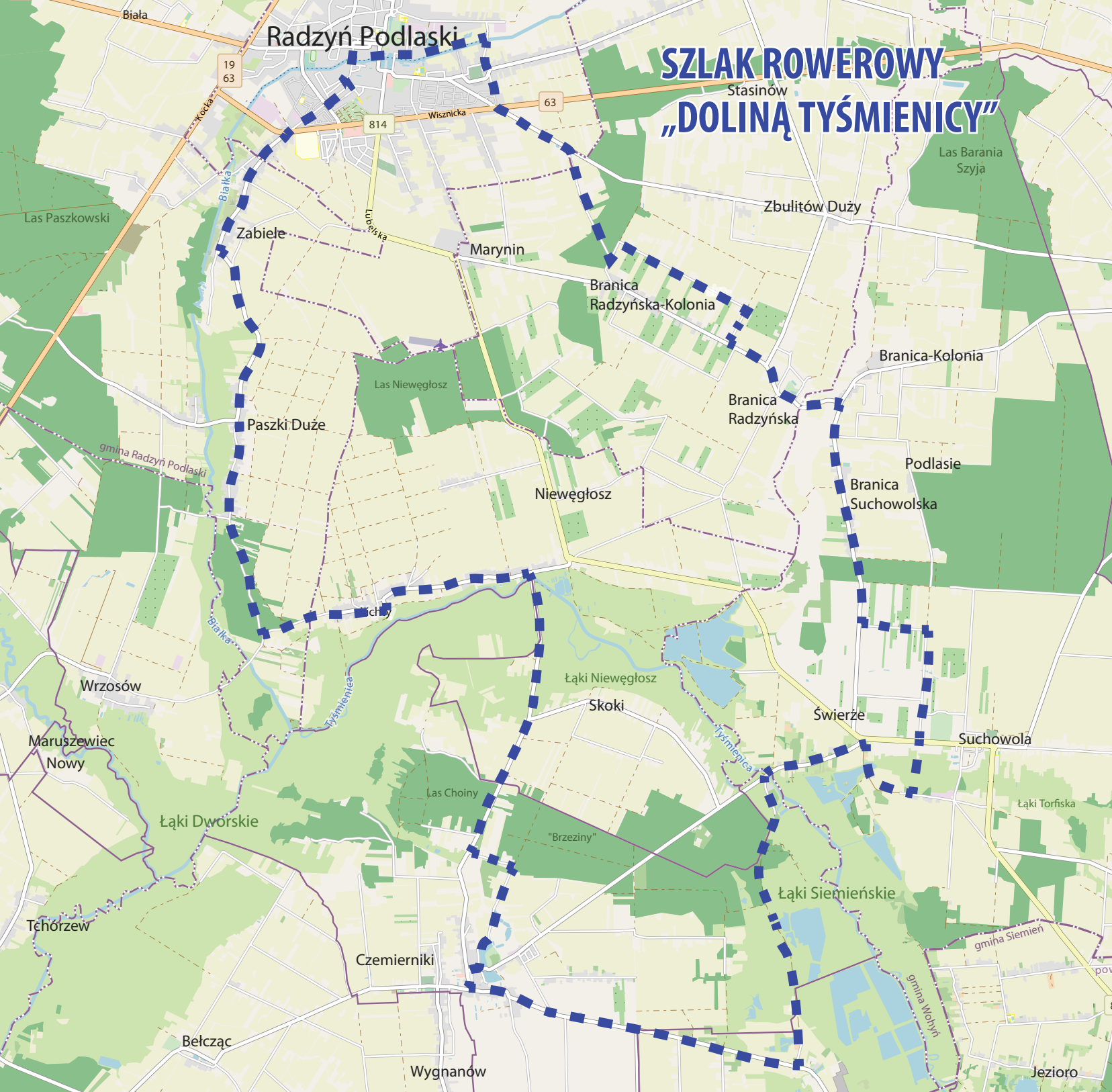
Wydawca:
Lokalna Grupa Działania „Zapiecek”
ul. Ostrowiecka 17/21
21-300 Radzyń Podlaski
tel. 83 352 16 00, 500 146 461,
e-mail: biuro@lgdzapiecek.pl

Publikacja bezpłatna

ISBN 978-83-965221-2-2

Radzyń Podlaski 2022

Radzyń Podlaski

SZLAK ROWEROWY „DOLINĄ TYŚMIENICY”

Stasinów

Las Barania
Szyja

Zbulitów Duży

Zabiele

Marynin

Branica
Radzyńska-Kolonia

Branica-Kolonia

Paszki Duże

Las Niewęgłosz

Branica
Radzyńska

Podlasie

Branica
Suchowolska

Niewęgłosz

Łąki Niewęgłosz

Skoki

Świerże

Suchowola

Łąki Torfiska

Łąki Siemieńskie

Czemierniki

Wygnanów

Belczac

Tchorzew

Maruszewiec
Nowy

Wrzosów

Łąki Dworskie

Las Choiny

"Brzeziny"

gmina Siemień

gmina Wobn

Jezioro

gmina Radzyń Podlaski

Biała

Tyśmienica

Tyśmienica

Biała

19
63

814

63

Wisznicka

Łobeska

SZLAKI ROWEROWE PO OBSZARZE LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „ZAPIECEK”

